

HRVATSKO IME U SREDNJOVJEKOVNOJ SLAVONIJI – PREMA NEKOLIKO PRIMJERA U DIPLOMATIČKIM IZVORIMA OD 13. DO 15. STOLJEĆA

Danijel Petković
Gradski muzej Vinkovci
HR, 32100 Vinkovci
Trg bana Josipa Šokčevića 16
danijel@muzejvk.hr

UDK : 811.163.42' 373.23 (497.5 Slavonija) "12/14"
811.163.42' 373.21 (497.5 Slavonija) "12/14"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. 07. 2006.
Prihvaćeno: 16. 07. 2006.

U ovom radu se na nekoliko primjera iz diplomatskih izvora iz razdoblja od 13. do 15. stoljeća obrađuju obiteljska i osobna imena kao i toponimi koji su nesumnjivo izvedeni od etnonima Hrvat i Hrvati, a koji su u istim izvorima "zatečeni" u području srednjovjekovne Slavonije, poglavito u prostorima srednjovjekovne Vukovske, Požeške, Zagrebačke, Križevačke te onim dijelovima Baranjske županije koji su se nalazili s desne strane Drave.

Već je, mađarska, od hrvatske daleko naprednija, povijesno-topografska grana medievističke znanosti prilično pouzdano utvrdila kako gotovo da i nema županije srednjovjekovnog Ugarskog Kraljevstva, u kojoj nije postojao barem jedan sličan toponim izveden od hrvatskog etničkog imena. Stoga prisutnost etnonima i etnotoponima istovjetnog podrijetla još manje treba čuditi na jugozapadnom rubu panonsko-ugarskog prostora, odnosno u okviru srednjovjekovnog Slavonskog Kraljevstva, koje je usto i prostorno bliže matičnom izvoru tog etnonima u zoni istočnog Jadrana i zapadnih Dinarida.

*Ove tvrdnje lako su provjerljive već u svescima opsežnog i poznatog mađarskog srednjovjekovnog Györffyjevog povijesno-topografskog priručnika (György Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, sv. 1–4, Budapest, 1963.–1998.), odnosno u rukopisu pokojnoga mađarskog povjesničara Pála Engela (1938.–2001.), pripremljenog za 5. svezak navedenog priručnika, koji je usto upravo trebao obraditi prostore onih srednjovjekovnih "južnougarskih županija", poglavito Vukovske i Požeške, koje su se također računale u Slavonsko Kraljevstvo. Postoji također i niz drugih uradaka mađarske medievistike koji u «ugarko-panonskom» srednjovjekovnom prostoru obrađuju pojavu toponima, kako onih izvedenih od etnonima Hórvat(i), tako i npr. toponima izvedenih od "vlaške etnije", odnosno Olasz(i).*

Postanak nekih od tih toponima u panonskom prostoru, bar što se Hórvata tiče, zasigurno je relativno velike starosti, odnosno neki od njih čini se datiraju najkasnije u prijelaz iz ranog u razvijeno srednjovjekovlje, tj. najkasnije u razdoblje 11.-12. stoljeća jer su neki od njih, poput onih srednjovjekovnih H(ó)rvata u prostoru današnjih Mikanovaca u Vukovarsko-srijemskoj županiji zapisani još u ranom 13. stoljeću.

Naravno, svi toponimi Hórvati koji su postojali u slavonskom i ugarskom srednjovjekovnom prostoru, nužno ne znače kako su ta naselja uvijek naseljavali etnički Hrvati u srednjovjekovnom smislu, već možemo pretpostaviti kako su ista naselja tek osnovali i posjedovali ljudi čije je etničko podrijetlo bilo hrvatsko.

Stoga vrlo realno možemo razmišljati o migracijama pojedinaca ili, bolje reći, manjih «ratničko-plemičkih» obiteljskih skupina ili rodova iz hrvatskoga matičnog istočnojadranskog i zapadnodinarskog prostora u panonske prostore, i to najkasnije neposredno nakon onog trenutka kada Hrvatsko Kraljevstvo koncem 11. stoljeća dolazi u posjed Arpadovića. Čini se kako je upravo ugarski kralj, a to vrijedi kako za Arpadoviće tako i za Anžuvince i kasnije vladare, upravo inicira migracije tih hrvatskih "ratničko-plemičkih" obiteljskih skupina.

Takvi primjeri migracija hrvatskih plemićkih prarodova iz matičnog područja u srednjovjekovnu Slavoniju zabilježeni su već u diplomatskim izvorima iz 13. stoljeća, što je najbolje, još početkom pede-

setih, pokazao znameniti hrvatski medievist Miho Barada u svojem radu "Lapčani". On je ondje upravo dokazao kako su pojedini pripadnici jedne prahrvatske seoske zajednice nastanjene u, danas iščezlom, primorskom Lapcu, u Ninskoj biskupiji i županiji, tj. u zaleđu Zadra, tijekom 13. i 14. stoljeća osnovali niz novih plemićkih zajednica, počevši od Karina još u 11. stoljeću, zatim u 13. stoljeću u Gomiljanima kod Bužana u Lici, u Donjem Lapcu i Nebljuhu također u Lici, te u konačnici i u prostoru donjeg Pounja u Gorskoj županiji koje se nalazilo već u prostoru srednjovjekovne Slavonije.

Naravno, te migracije pojedinaca i obiteljskih zajednica u razdoblju od 12. do 14. stoljeća, koje uglavnom ostaju nezabilježene u dipomatičkim izvorima, daleko su od onih velikih i masovnih migracija sa «zapadnobalkanskog» prostora koje u drugoj polovici 15. stoljeća u osnovi započinju uzrokovane osmanlijskom ekspanzijom. Iste migracije «južnoslavenskih etniciteta», uzrokovane osmanlijskim osvajanjima, će u razdoblju od 15. do 18. stoljeća u niz periodičnih valova dobrano zapljusnuti panonski i peripanonski prostor. Zapadna hrvatska polovica tih migracija na sjeveru će već u 16. stoljeću doseći prostor današnjeg Gradišća, Moravske i Slovačke, ali i prostora današnje Slovenije, Istre i zapadne obale Italije.

Posljedice tih osmanlijskih osvajanja u jugoistočnoj Europi tako danas u konačnici imaju nebrojene kulturološke, etničke, političke i druge posljedice, od kojih je svakako jedna od zanimljivijih činjenica i to kako je u današnjih Mađara i Slovenaca prezime Horvat jedno od najučestalijih.

Ključne riječi: Hrvati, srednjovjekovni etnotoponimi izvedeni iz etnonima Hrvat i Hrvati, srednjovjekovna osobna i obiteljska imena izvedena iz etnonima Hrvat i Hrvati, srednjovjekovna topografija, razvijeni i kasni srednji vijek, Slavonija.

Osobna i obiteljska imena

Hrvatin i Nodulka, sinovi Tolimirovi, predijalci Čazmaskog kaptola iz Garešnice

Dvije isprave objavljene u petoj knjizi *Diplomatičkog zbornika* datirane 1264. godinom¹ i 1265. godinom² donose vijesti o predijalcima Čazmaskog kaptola Nodulki i Hrvatinu, sinovima Tolimirovim iz Garešnice (...*Nodulk filius Tholomeri predialis de Guerzence pro se et pro fratre suo Horvatin... /...Nodulk et Horvatin filii Tholomeri predialis de Guersenze...*).

Prva od navedene dvije isprave je isprava Čazmaskog kaptola iz 1264. godine kojom se javno obznanjuje kako su spomenuti Nodulka i Hrvatin, sinovi Tolimirovi, zajedno s tadašnjim dvorskim sudcem Marcelom (...*cum Marcello curiali comite...*) pred Čazmaskim kaptolom uredili granice između svojega posjeda i posjeda spomenutoga dvorskog župana Marcela. Isprava donosi i opis granica Nodulkova i Hrvatinova posjeda, koji započinje na istočnoj strani posjedom nekog Demetra, sina Demina, koji se nalazio u blizini posjeda nekog Martina, na vodotoku imena Preben, koji je vrlo vjerojatno istovjetan današnjoj Preka rijeci, desnom pritoku rječice Bršljanice, koja se nalazi sjeveroistočno od današnjeg sela Čaire, 6-8 kilometara sjeverno od grada Kutine (...*Prima meta incipit a parte orientali in vicinacio Demetrii filii Deme et a vicinacione Martini in fluvio Preben...*). Zatim je granica okretala prema zapadu i ulazila u vodotok imena *Katinna*, koji je nesumnjivo istovjetan današnjoj lijevoj pritoci Lonje, potoku Kutini, te je dalje istim potokom uzvodno uzlazila u vodotok Mala *Katinna*, odnosno "Mala Kutina" (nesumnjivo odgovara današnjem gornjem pritoku rječice Kutine, Kutinici, odnosno Maloj Kutinici / Malom Kutincu), na kojoj je međašila sa zemljama nekih župana Ivana i Demetra (...*in quo tendes versus occidentem intrat in fluvium Katinna et per eundem transiens tendit superius et intrat in minorem Katinnam per quem venit ad metas terras Johannis et Demetrii comitis...*). Nakon međe sa zemljama spomenutih župana Ivana i Demetra, opisana granica Nodulkova i Hrvatinova posjeda išla je dalje na zapadnu stranu, do doline u kojoj je opet dolazila na "Malu Kutinu", kojom je dalje uzlazila sjeverno, gdje je graničila s nekom zemljom imena Horh, koja je možda istovjetna s današnjim toponimom Karača, oko 2 kilometra sjeverno od sela Čaire (...*Abhinc per metas terras tendit versus aquilonem et venit ad metam terream in Horh...*).

Odatle je opisana granica dalje išla u planinu (vjerojatno južni obronci Moslavačke gore) te se uspinjala sve do nekakve hrastove šume (...*in quo tendit ad montem et venit ad metam terream, de inde ascendit*

¹ Smičiklas V, str. 322–323, isprava broj 811.

² Smičiklas V, str. 334, isprava broj 825.

superius et venit ad arborem horost hmeta terrea circumfusam...). Naposljetku, granica Nodulkova i Hrvatina posjeda ide na kraj spomenute doline u kojoj ulazi u vodotok Preben, s kojim se opis zaokružuje, tj. završava, kao, što je s istim Prebenom i započeo (...*Inde venit ad caput vallis ubi est meta terrea, in qua valle intrat in predictum fluvium Preben et venit ad metam priorem et ita terminatur...*).

Na temelju ovog opisa nesporno je kako se posjed Nodulke i Hrvatina nalazio u prostoru sjeverno od današnje Kutine, južno od Moslavačke gore i zapadno od današnje Garešnice.

Osim toga, prema citiranoj listini Čazmanskog kaptola iz 1264. godine jasno je kako su Hrvatini i Nodulka bili predijalci, tj. vazali Čazmanskog kaptola Zagrebačke biskupije.

To je vjerojatno bio još i njihov otac Tolimir, koji je očito svoj posjed i privilegij njegova uživanja, kako to kaže rečena isprava, dobio od nekog čazmanskog kanonika, magistra Grgura (...*magistrum Gregorium concanonicum nostrum...*).

Institucija predijalca je inače na prostoru srednjovjekovne Zagrebačke biskupije, pa onda tako i na onom njezinom dijelu koji se nalazio pod jurisdikcijom Čazmanskog kaptola, kako to bilježe mahom isprave iz 13. te ponešto iz 14. stoljeća, bila relativno učestala pojava.

Predijalac je općenito bio primatelj nekog zemljišnog posjeda koji je od svojeg seniora dobivao na trajno uživanje. Zauzvrat su predijalac i njegovi nasljednici bili obvezni na vojnu službu pod zastavom istog darovatelja. Kako pripadnici crkvenog staleža, u ovom slučaju kanonici Čazmanskog kaptola, svoju vojnu dužnost prema vrhovnim seniorima, tj. banu, hercegu ili kralju uglavnom nisu obavljali osobno, to su tu dužnost umjesto njih obavljali upravo njihovi predijalci, ponikli poglavito iz redova sitnog plemstva.

Sasvim je drugo pitanje jesu li Tolimir i njegovi sinovi Nodulka i Hrvatini bili "autohtoni ljudi slavonskoga srednjovjekovnog prostora" ili kakvi "migranti", tj. pripadnici nekog od prahrvatskih plemićkih rodova, tj. rodovskih zajednica u matičnom hrvatskom srednjovjekovnom prostoru južno do Gvozda.

Na to pitanje moći će se eventualno odgovoriti ako se pronađu kakve vijesti, tj. poveznice s ovim Tolimirom u nekim drugim diplomatskim vrelima.

U prilog tezi kako Tolimir i njegovi sinovi, tj. potomci (...*fliorum Tholomerii...*)³ nisu bili "autohtoni ljudi slavonskoga srednjovjekovnog prostora", nego "migranti" iz hrvatskoga matičnog prostora na jugu, ide i činjenica da jedan Tolimirov sin ili potomak, spomenuti Hrvatini, nosi ime koje u sebi nesumnjivo sadrži etnonim.

"Nodulka i Hrvatini, sinovi Tolimirovi", kao što je već rečeno na početku, spominju se i u ispravi, tj. potvrđnici kralja Bele IV. (1235.-1270.) od 10. travnja 1265. godine, koja u sebi sadrži prijepis listine Čazmanskog kaptola iz 1264. godine.

Treba još reći kako je Smičiklas za Belinu potvrđnicu od 10. travnja 1265. godine na temelju pečata obitelji Erdödy koji se nalazio na toj ispravi zaključio da se ona nalazila u sastavu arhiva obitelji Erdödy u dvorcu Glogovnici kod Križevaca, na osnovi čega se može zaključiti kako je velikaška obitelj Erdödy nekoliko stoljeća poslije "Nodulke i Hrvatina, sinova Tolimirovih" na neki način stekla njihov negdašnji posjed. To se svakako dogodilo prije osmanlijskog osvajanja Čazme godine 1552.

Čini mi se kako će negdašnjem posjedu Hrvatina i Nodulke odgovarati i kasniji spomen "doline Horvátvölgye" (*vallis Horuathwlge*) ili u prijevodu "*Hrvatove doline". Ona se navodi u ispravi Zagrebačkog kaptola od 27. kolovoza 1380. godine, koja se inače tiče vlastelinstva utvrde Bršljanice (*Bersthanoouch*) kod Garešnice, a isprava je objavljena u Smičiklasovu *Diplomatičkom zborniku*, svezak XVI., str. 116.⁴ Nesumnjivo je da se radi o širem prostoru današnjih sela Velike i Male Bršljanice i potoka Bršljanice, koji protječe dolinom između ta dva sela smještena na južnim obroncima Moslavačke gore, oko 8 kilometara zapadno od Garešnice, što se prilično dobro poklapa s mojom ubikacijom Hrvatina i Nodulka posjeda iz 1264. i 1265. godine. (Sl. 1)

³ Izričaj *filius Tolomeri* nužno ne mora označavati izravnog potomka, tj. sina, već se u srednjovjekovnim ispravama izričajem *filius / filiorum* često označava širi stupanj srodstva, tj. srodnici, odnosno potomstvo tijekom nekoliko generacija poteklo od zajedničkog pretka.

⁴ Na ovu vijest ukazao mi je dr. Stanko Andrić.

Plemićki rod Ivana Horvata iz Kamenice u Garićkom distriktu Križevačke županije

Pet isprava iz sredine i druge polovice 14. stoljeća objavljenih u X., XI., XIII., XIV. i XV. svesku *Diplomatičkog zbornika* govori o pripadnicima manjega plemićkog roda koji je bio nastanjen u prostoru Garićkog distrikta Križevačke županije i čiji se pripadnici u istim ispravama redovito prepoznaju prema njihovom obiteljskom imenu Horvat (*Horuath / Horvath / Horwath / Horvat*).

Prva od tih isprava je listina Čazmanskog kaptola od 14. rujna 1341. godine, kojom se javno obznanjuje kako je stanoviti Nikola, sin Isov, plemić Garićkog distrikta, zajedno sa svojim sinovima Pavlom, Jurjem i Martinom (...*Nicolaus filius Isou nobilis de distriktu Garig vncum Paulo, Georgio et Martino filiis suis...*) založio za 10 maraka Benediktu, sinu Scivilanovu, također plemiću Garićkom (...*Benedictus filius Scyvilan...*), dio svojega posjeda u Garićkom distriktu koji se nalazio uz potok Kamenicu (...*particulas possessionarias eorundem in predicto districtu Garig iuxta fluuium Kamenicha existens metis...*).⁵

U ovoj ispravi kao jedan od susjeda založenog posjeda navodi se i posjed sinova Ivana zvanog Horvata, koji se također nalazio negdje u blizini vodotoka Kamenica (...*girando peruenit usque metas filiorum Joahhis Horuath dicti ibique reflectitur infra ad vnam paruam vallem et cadit ad fluuium Kamenicha memoratum et sic terminatur...*)

Položaj srednjovjekovnog Garića poznat je, tj. on odgovara ostacima srednjovjekovne utvrde poznate danas pod nazivom Grić grad, koji se uzdiže iznad današnjeg sela Podgarića na sjevernim obroncima Moslavačke gore, oko 15 kilometara sjeverozapadno od današnje Garešnice. Utvrda Grić grad upravo je i središnje mjesto srednjovjekovnog Garićkog distrikta kao i zajednice sitnih plemića Garićkog distrikta, kojoj su očito pripadali sinovi Ivana Zvanog Horvat kao i Nikola Isov i sinovi te Benedikt Scivilanov.

Oko 7 kilometara sjeveroistočno od Podgarića postoji jedan od izvora desnog pritoka rijeke Česme, potoka Šimljane, koji se naziva Kamenovac. U tom smislu bi i današnji potok Šimljana, koji izvire kod sela Šimljanika, a prolazi pokraj manjih sela Šimljane, Šimljanice i Potoka, bio isto što i srednjovjekovni potok Kamenica. I ne samo to nego je i njezin današnji oblik Šimljana vrlo vjerojatno potekao od onog Scivilana čiji je sin ili potomak Benedikt godine 1341. za zalog od deset maraka dobio dio posjeda Nikole Isova i sinova, a koji se nalazio na istoj Kamenici, tj. današnjoj Šimljani.

Ovu moju topografsku analizu čini se potvrđuju i kasnije isprave, o kojima će dalje u tekstu biti riječi.

Treba još dodati kako se u ispravi iz godine 1341. kao južni susjed posjeda Nikole Isova na Kamenici, a prije spomena posjeda sinova Ivana zvanog Horvat, navodi i neki posjed Petra zvanog Toth = "Slaven" (...*inde ad uiam et per ipsam versus meridiem in magno spacio circa metas Petri dicti Toth...*)

Ivan, sin ovog Petra Totha, se 1347. godine u svoje ime i u ime svoga oca te u ime svojega bratića, nekog Ivana, sina Stjepanovog, pred Čazmanskim kaptolom i pred županom križevačkim (ujedno i kaštelanom utvrde Veliki Kalnik "meštrom" Jakobom), sporio sa Benediktom i Bekeom Scivilanovim oko granica njihovih posjeda. O tome svjedoči isprava Čazmanskog kaptola od 28. lipnja 1347. godine.⁶

Isprava donosi opis granica posjeda Ivana Petrova Totha, u kojem se među ostalim spominje i neki vodotok Grobesa (*fluuium Grobesa*); jedan od susjeda bila je i zemlja "sinova", odnosno potomaka Ivana Horvata (...*vsque metas filiorum Johannis Horuath dicti...*), a opis granica posjeda Ivana Petrova Totha završava s posjedom "sinova", odnosno potomaka Scivilanovih s kojim je graničio na potoku Kamenici (...*cadit ad fluuium Kaneuicha, que est meta dictorum filiorum Sciuilan, et sic terminatur...*).

Posjed "sinova", odnosno potomaka Ivana Horvata (...*vbi vicinatur possessioni filiorum Johannis dicti Horvath...*) spominje se i u ispravi Čazmanskog kaptola od 19. svibnja 1363. godine.⁷ On se ovdje također navodi u kontekstu opisa granica, odnosno posjeda susjednih posjedu zvanom Kamenica, tada u vlasništvu Tome i Petra, sinova Bekinih (...*Thoma et Petro filiis Beke...*). Nema sumnje kako su ovaj Toma i Petar sinovi onog Beke Scivilanova, poznatog iz isprave iz 1347. godine, a oni su 1363. godine četvrtinu svojeg posjeda, odnosno negdašnjeg posjeda svojega oca Beke zvanog Kamenica (...*quartam partem possessionis ipsorum Canouicha vocate...*), koji su činila selišta, oranice, sjenokoše, šume, vinogradi, osim prava žirovine u šumama koje su i nadalje ostale u zajedničkoj, odnosno javnoj upotrebi (...*videlicet sessionibus,*

⁵ Smičiklas X, str. 636-637, isprava broj 449.

⁶ Smičiklas XI, str. 374-375, isprava broj 284.

⁷ Smičiklas XIII, str. 284-285, isprava broj 209.

terris arabilibus, siluis, fenetis, vineys, exceptis silui glandiferis, quas communi vsui ipsorum reliquissent...), darovali svojoj sestri Zylki, udanoj za nekog Filipa Dominikova (...*item Philippo filio Dominici pro nobili domina Zylka, consorte sua, videlicet filia eiusdem Beke prefati...*).

U opisu granica podijeljenog posjeda iz godine 1363. spominju se pojedinačna selišta nekog Gordaka, Stjepana i Pavla, vjerojatno seljaka, zatim neki potok Dunajec (*riuulum Dunaech*), dok se vodotok Kamenica (*fluuium Canouicha*) u ispravi navodi čak na tri mjesta.

Bit će da se spomenuta Zylka ili Svilka još jednom udavala, jer su, kako se čini, njezina braća Toma i Nikola, sinovi Bakovi, ponovo preoteli njezinu djevojačku četvrtinu, smatrajući očito kako joj ona nakon preudaje više ne pripada.

O tom svjedoči dijelom okrnjena isprava, odnosno nalog bana Petra Zudora izdan Požeškom kaptolu dana 20. listopada 1373. godine u Zagrebu, kojem se Kaptolu nalaže da uvede ženu Benedikta Grgurova de Cerwenicha (*Benedictus filius Gregorii de Cerwenicha*) u djevojačku četvrtinu koja joj je pripala parnicom protiv njezine braće Nikole i Tome, sinova Bakovih (*Nicolaus et Thomas filii Bakaw / Bakow*).⁸

Isprava iz godine 1273. je doduše krnja, pa u njoj tako nedostaje i samo ime ove Zylke ili Svilke, ali možemo s velikom vjerojatnošću tvrditi kako je Toma *Bakaw / Bakow* istovjetan onom Tomi Bekinom iz 1363. godine. Osim toga, u ispravi je također riječ o djevojačkoj četvrtini, kao i u ispravi iz godine 1363. U konačnici, ključni argument za zaključak da se isprava iz godine 1373. bavi istim posjedovnim sporom kao i ona iz 1363. godine, leži i u činjenici da se među petoricom svjedoka u ispravi iz godine 1373. navode i dvojica koji su nesumnjivo istovjetni "sinovima Ivana zvanog Horvat" iz 1341., 1347. i 1363. godine. Njih međutim tek u ispravi iz godine 1373. znamo po njihovim osobnim imenima, a zapisana su kao Pavao i Andrija, sinovi Ivana zvanog Horvat od distrikta Garić (...*Paulus vel Andreas, filii Johannis dicti Horwath de distictu Garigh...*).

Jedan od njih, točnije Andrija, javlja se i u pet godina mlađoj ispravi, također u svojstvu svjedoka. Riječ je o nalogu podbana i župana križevačkog Petra Čirkea (*Petrus Chyrke*) upućenog 23. rujna 1378. godine Čazmanskome kaptolu,⁹ da nakon što je utvrđena istinitost optužaba kako je Toma Bekin (*Thomas filius Beke*) počinio nasilja Ivanu zvanom Čeze od Kamenice (*Johannis dicti Cheze de Kaneuicha*) i nje-govoj ženi Zuilki ili Svilki (*et nobilis domine Zuilka vocate, consortis eiusdem*), istog Tomu treba pozvati pred banski sud u Zagreb. Odmah je vidljivo kako je Toma Bekin nesumnjivo istovjetan Tomi Bekinom, poznatom iz isprava iz 1347., 1363. i 1373., dok je Zuilka iz godine 1378. gotovo sigurno istovjetna nje-govoj sestri Zylki iz godine 1363. Ne samo to nego se *Zuilka / Zylka / ?Svilka* očito preudala i treći put, i to sada za Ivana zvanog Čeze od Kamenice, što će vjerojatno biti i uzrok nasilju koje je počinio njezin brat Toma Bekin. Njega su Ivan Čeze i žena mu Zuilka optužili kako je oko Blagdana rođenja Blažene Djevice Marije, dakle Male Gospe (8. rujna), dio njihovih jobagiona, tj. seljaka, prisvojio za sebe, posje-kao im voćnjake, prisvojio za svoju stoku i konje njihove stogove sijena i travnjake, pomaknuo i uništio međaše njihova posjeda, da bi u konačnici oko blagdana Pedesetnice, odnosno Duhova (valjda sljedeće godine) došao u njihovu kuriju i, "izvukavši mač iz korica", istjerao ih odande, ne našavši u tim djelima nikakve svoje krivice (...*circa festum natiuitatis beate virginis proxime preteritum vnam dietam milli iobagonis dictorum Johannis et domine pro se ipso metere et asportari aq quamplurimas arbores fructiferas ipsorum Johannis et succidi ac quasdam metas similiter ipsorum Johannis et domine destrui et anchilari, necnon quedam fenilia seu prata prescriptorum Johannis et anichilari, quedam vero metere et asportari fecisset, necnon circa festum penthecostes similiter nunc preteritum ipsam dominam interficere voluisset ac euaginato biccello in curima eiusdem affugasset culpa sua nulla existente...*).

Istinitost ovih tvrdnji potvrdila je skupina od ukupno šest svjedoka, koji su ujedno, čini se, svi odreda bili mali plemići, odnosno posjednici u Garičkome distriktu, tj. u susjedstvu posjeda Tome Bekina i Ivana Čeze i žene mu Zuilke (...*pro testimonio fidedignum, quo presente Lucasius filius Pauli de iuxta Kotenna uel Dionisius filius Iwanchech de eandem seu Paulus filius Mathe de Hrusouch an Andreas dictus Horvat de Canouch sin Andreas filius Ladiha de Prebyn, seu Johannes filius Demetri de Lezkouch...*). Razvidno je, dakle, da osim spomenutog Andrije zvanog Horvat od Kamenice vidimo kako prva dvojica plemića, Lukač Pavlov i Dionis, sin (?) Ivančev, pridjevak *de iuxta Kotenna* očito nose prema svojem posjedu

⁸ Smičiklas XIV, str. 545-547, isprava broj 424

⁹ Smičiklas XV, str. 401, isprava broj 291

koji se nalazio negdje u blizini vodotoka Kutine, odnosno Kutinice, po prilici u blizini današnjeg sela Kutinice, dakle u prostoru između grada Kutine na jugu i Podgarića na sjeveru. Pavao Matin (*Paulus filius Mathe*) pridjevak *de Hrusouch* nesumnjivo nosi po svojem posjedu, koji odgovara današnjem selu Ruškovcu, udaljenom od Pogdarića oko 12 kilometara u sjeverozapadnom smjeru. Osim toga, Andrija Ladihin zatim pridjevak *de Prebyn* nosi prema posjedu koji se očito nalazio uz onaj vodotok Preben, za koji smo još u prethodnom poglavlju o "Hrvatini i Nodulci, sinovima Tolimirovim" ustvrdili kako vrlo vjerojatno odgovara današnjem vodotoku Prekojrijeci u blizini današnjeg sela Čaire, sjeverno od grada Kutine. Jedino za Ivana Demetrova *de Lezkouch* ne možemo pouzdano reći gdje se nalazio njegov posjed Leskovac, premda i za taj posjed možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti kako se nalazio negdje u prostoru srednjovjekovnog Garičkog distrikta Križevačke županije.

Još jedan argument snažno učvršćuje tvrdnju kako se isprave iz 1341., 1347., 1363. i 1378. nesumnjivo odnose na isti prostorno-posjedovni spor. Naime, sve navedene isprave na poledini, a to je utvrdio već Smičiklas, imaju stare signature, s oznakom *Acta monast. De Garig.*, što znači kao su se svojedobno nalazile u posjedu srednjovjekovnoga pavlinskog samostana Sv. Marije u Gariću. Ovaj samostan je u srednjovjekovnom naselju i utvrdi Gariću egzistirao u razdoblju od 1295. godine pa sve do turskog osvajanja Garića 1554. godine.

Kao zaključak nameće nam se misao kako je u Garičkom distriktu Križevačke županije, kako to potvrđuju isprave od 1341. do 1378. godine, postojala brojna populacija sitnog plemstva. Jedan plemićki rod nastanjen u ovom distriktu na svojem srednjovjekovnom posjedu Kamenici, nosio je obiteljsko ime Horvat, očito izvedeno iz etnonima Hrvat. To su upravo "Ivan zvan Horvat ili *Hrvat od Kamenice", za kojeg možemo pretpostaviti da već 1341. godine nije bio na životu, i njegovi sinovi ili potomci koje prema ispravama iz 1341., 1347. i 1363. godine znamo samo pod skupnim imenom "sinovi Ivana zvanog Horvat" (*filiorum Johannis Horuath dicti / filiorum Johannis dicti Horvath*), dok se u ispravama iz 1363. i 1273. godine navode i pod vlastitim imenima (...*Paulus vel Andreas, filii Johannis dicti Horwath de distictu Garigh... / ...Andreas dictus Horvat de Canouch...*) (Sl. 2)

Hrvatinići od Dobre Kuće kod današnjeg Daruvara

Jedan ogranak hrvatskoga i bosanskoga velikaškog roda Hrvatinića koji je potekao od Hrvatina (1299.-1305.), kneza Ključa i župana Banice, prema svojem srednjovjekovnom posjedu Dobroj Kući kod današnjeg Daruvara, u ondašnjoj Križevačkoj županiji u Slavoniji, javlja se u ispravama iz 14. stoljeća pod pridjevkom *de Dobrakucha*.

Tako isprava Zagrebačkog kaptola od 15. rujna 1360. godine navodi Grgura, sina Pavla Hrvatina od Dobre Kuće (...*Gregorio filio Pauli filii H[er]uatini de Dobrakucha...*) u svojstvu tužitelja protiv stanovitih Petra zvanog Paharus de Soplioncha, Jurja, sina Abrae i udovice Ladislava od Velike (...*Petus, dictus Paharus de Soplioncha..., ...Georgius filius Abrae..., ...nobilis domina relicta magistri Ladizlai de Velike...*).¹⁰ Optužbe Grgura Pavlova od Dobre Kuće protiv spomenutih bile su sljedeće: Petra Paharusa optužuje se da je prisvojio i obrao Grgurov vinograd u Dobroj Kući; Jurja, sina Abrae, optužuje se da je oko Blagdana rođenja sv. Ivana Krstitelja, protiv svih pravila Kraljevstva, oteo Grgurova jobagiona s njegovim domom i odveo ga na svoj posjed Brestovicu; dok se udovicu Ladislava Veličkog optužuje da je u petnaestini Blagdana sv. Jurja Mučenika ispred crkve Blažene Djevice Marije u Siraču također jednog Grgurovog jobagiona zbog nekakva duga zarobila i zarobljenog ga zatvorila u svoju tamnicu (...*quod magister Petrus, dictus Paharus de Soplioncha, quandam vineam supradicti magistri Gregorii in tenutis de Dobrakuch habitam sua actoritate propria pro se fecisset vindemiari; et quod Georgius filius Abrae feria sexta proxima ante festum natiuitatis beati Johannis Baptiste nunc preteritum vnum iobagionem supradicti magistri gregorii de Dobrakucha cum domibus suis contra regni constitutionem ad possessionem suam Breztouch vocatam sua temeritate propria fecisset abduci et asportari; sciuisent eciam, quod nobilis domina relicta magistri Ladizlai condam de Velike in quindenis festi beati Georgii martiris nunc preteriti cum cuidam iobago dicti magistri Gregorii pro peragendis indulgenciis versus ecclesiam beate virginis de Zyrth properasset, ibique eundem fecisset captiuari et captiuatum in suis carceribus detineri*

¹⁰ Smičiklas XIII, str. 53, isprava broj 39

tamdiu, donec sue placuisset voluntati...). Kaptol je obavio uvid i utvrdio istinitost ovih optužaba Grgura Pavlova od Dobre Kuće te je o tome ispravom od 15. rujna 1360. izvijestio kralja Ludovika.

Grgur, sin Pavla Hrvatinova od Dobre Kuće (...*Gregorio filio Pauli filii H[er]uatini de Dobrakucha...*) bio je jedan od petorice poznatih sinova Pavla Hrvatinova (1323.-1332.), župana Zemlenika u Bosni. Spomenuti Grgurov otac Pavao, sin Hrvatinov, imao je još dvojicu braće: Vukana, od kojega je potekao znameniti Hrvoje Vukčić Hrvatinović (vojvoda Donjih Krajeva, ban Hrvatske i Dalmacije, knez Splita, †1416.) i njegov rod, i Vukoslava, od kojega je također potekla jedna grana Hrvatinovića.

Međutim, jedino je loza Pavla Hrvatinova nosila pridjevak od Dobre Kuće, premda nije sasvim pozudano utvrđeno je li taj posjed i srednjovjekovnu utvrdu na mjestu današnjeg malenog istoimenog sela Dobra Kuća, udaljenog oko 6 kilometara sjeveroistočno od grada Daruvara, posjedovao još spomenuti rodonačelnik grane Pavao Hrvatinov ili tek njegovi sinovi, spomenuti Grgur te njegova braća Vladislav, Gojslav, Nikola i Nelipac.

Grgur i njegova brata Vladislava, sinove Pavla Hrvatinova (*fidelibus suis Gregorio et Ladizlao filii Paulii filii Horuatini*) poznajemo još iz tri godine starijeg pisma kralja Ludovika od 14. ožujka 1357. godine u Višegradu, u kojima ih kralj naslovljava plemićima grebenskim i glamočkim (*nobilibus de Greben et de Dlamuch*).¹¹ U tom pismu on ih umilno naziva "vjernim svojima", miti ih i obećava im povratiti sva njihove nasljedne posjede i utvrde, kao i nasljedne naslove i prava odvrata li se oni od bosanskog bana (tada ban Tvrtko I. Kotromanić, 1353.-1366., od 1367.-1391. kralj) i vrata li se u okrilje njegove vlasti (... *Quia certa relacione percepimus, vos habere propositum ad nos convertendi, ideo promittimus vobis, vt si dictum propositum vestrum effectui curabitis mancipare, et ad fidelitatem nobis et sacre regni corone, ac regine consorti nostre karissime exhibendam conuersi fueritis, tunc omnia castra et possessionea vestras hereditarias et titulo iuris hereditarii ad vos pertinentes, vobis confirmabimus irreuocabiliter possidendas, et in vestris conseruatiobimus liberatatiobus consuetis a potestate et iurisdictione bani Boznensis vos in perpetuum eximendo, et sub speciali nostra regia proteccionem protegendo et conseruando...*).

Ludovikovo pismo očito je palo na plodno tlo, jer gotovo da nema sumnje kako Dobru Kuću u ondašnjoj Križevačkoj županiji u Slavoniji ovi Hrvatinovići dobivaju od kralja Ludovika kao nagradu za vraćanje pod njegov seniorat, odnosno za odmetnuće od bosanskog bana.

U dodatku donosimo i rodoslovlje Hrvatinovića od Dobre Kuće:¹²

A1. **Hrvatini**, knez Ključa i župan Banice (1299.-1305.)

- B1. **Pavao, sin Hrvatinov**, župan Zemlenika u Bosni (1323.-1332.) imao je potomke koji se računaju kao pripadnici grane Hrvatinovića od Dobre Kuće:
 - o C1. **Grgur** (1357.-1360.)
 - o C2. **Vladislav** (1357.)
 - o C3. **Gojslav** (1365.-1376.); supruga Jula N (1376.)
 - D1. **Grgur** (1376.-1378.)
 - D2. **Vladislav** (1376.-1397.)
 - o C4. **Nikola** (1365.-1382.)
 - o C5. **Nelipac**, Alispán of Zala, (1365.-1397.); supruga Elizabeta Kasztellánfi (1418.)
 - D1. **Ivan Nelipac de Dobrakucs** (1396.-1397.)
 - D2. **Benedikt Nelipac de Dobrakucs** (1396.-1442.)
 - E1. **Ivan** (1416-1418.)
 - F1. **Ivan** (1449.-1451.)
 - F2. **Uršula** (1449.)
 - E2. **Pavao** (1449.-1462.)
 - F1. **Ladislav** (1449.-1470.)
 - G1. **Andrija** (1469.-1470.)
 - G2. **Ivan** (1469.-1470.)
 - G3. **Benedikt** (1470.)
 - F2. **David** (1449.-1462.)

¹¹ Smičiklas XII, str. 396-397, isprava broj 295

¹² <http://genealogy.euweb.cz/balkan/balkan13.html#PZ>

- F3. **Juraj** (1449.-1451.)
- F4. **Nikola** (1455.-1370.)
- F5. **Ana** (1449.)
- F6. **Katarina** (1449.)
- F7. **Sofija** (1449.)
- E3. **Dominik** (1449-1470.)
- E4. **Margareta** (1418.)
- E5. **Doroteja** (1418.)
- E6. **Ana** (1418.)
- D3. **Ilko** (1418.)
- B2. **Vukan, sin Hrvatina**, knez Dolnjih Kraja, vojvoda bosanski (1357.-1379.)
 - C1. **Hrvoje Vukčić**, knez Dolnjih Kraja, ban Dalmacije i Hrvatske, knez Splita (†IV.1416); supruga Jelena Nelipić
- B1. **Vukoslav, sin Hrvatina**, župan Banice i Vrbanje (1315.-1326.) (Sl. 3)

Toponimi

Potok *Horvačka (*riuum Horuachka*), danas Koravec, u Turopolju

U ispravi Zagrebačkog kaptola od 12. svibnja 1346. godine kojom se kralja Ludovika izvješćuje o međama posjedâ Rakitovec i Peuševec (?), spominje se među ostalim i neki vodotok *Horvačka (*riuum Horuachka*).¹³ U spomenutim posjedima Rakitovec i Peuševec(?) dio posjedovnih udjela do tada je pripadao nekom Nikoli Petresovom, a kako je ovaj umro bez potomaka, Ludovik je njegov udio, u skladu s kraljevskim pravom, trebao preuzeti, te je Zagrebačkom kaptolu naložio da utvrdi međe tih posjeda (...*quod idem Nicolaus filius Petres absque heredum solacio orbatu extitisset et ideo vniuerse possessiones eiusdem de iure et antiqua constitudine regni vestri, ad collacionem vestre serenitatis dignoscuntur pertinere, et post hec scita huiusmodi veritate accessisset ad faciem quarundam porcionum dicti Nicolai filii Petres Peousouch vocatam et in Rakitouech constitutarum...*).

Treba još dodati kako isprava, odnosno izvješće Zagrebačkog kaptola od 12. svibnja 1346. godine sadrži prijepis Ludovikova naloga o istrazi ovog posjedovnog predmeta od 25. studenog 1344. godine.

Ispravu Zagrebačkog kaptola od 12. svibnja 1346. godine objavio je još 1904. godine Emilij Laszowski u prvom svesku svojega djela *Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja*.¹⁴ On je tada neosporno zaključio kako se spomenuta isprava odnosi na prostor današnjeg Turopolja, odnosno da je srednjovjekovni posjed Rakitovec (*Rakitouech*), koji je jedan od predmeta isprave, istovjetan današnjem selu Rakitovcu, udaljenom od Velike Gorice u jugoistočnom smjeru oko 8 kilometara. Kako bismo u potpunosti potvrdili ono što je još godine 1904. znao Laszowski, ovdje ćemo dati cjelokupan opis međa bivšeg posjeda Nikole Petresova, kako ga donosi isprava iz godine 1346.: ...*Prima autem meta predictae possessionis Rakitouch incipit a parte orientali in magna silua Glosna vocato vbi aiacent mete possessionis Lucachi filii Wlchiak, et deinde per ipsum fluuium Glosna aliquantulum descendit et peruenit ad metam Jacobi dicti woyuoda a parte meridionali et inde exit ad quandam arborem piri cruce signatam, deinde per quandam riuum Suhodol vocatum declinat versus occidentem et peruenit ad metam terream, deinde venit ad arborem cerasi cruce signatam meta terream, deinde venit ad arborem cerasi cruce signatam meta terrea circumfusam, ab hinc ad quandam metam terream in cuius medio quidam truncus existit, abhinc ad arborem tul cruce signatam meta terrea circumfusam, deinde procedit ad riuum Wranin, quem transit vsque siluam et includit quandam terram arabilem, deinde procedit vsque alium riuum Wranich dictum et per hunc intrat iterum ad riuum Wranin et per eundem ascendit uersus aquilonem in bonospacio et intrat in fluuium Obdina, per quem iterum ascendit suprausque ad quandam pontem quem transit et vadit per viam antiquam, pre quam procedendo uenit ad duas metas terreas a parte occidentali circa metas Jacobi supradicti, deinde circuit et includit quandam teream ad quinqv vreten vulgariter metis terreis*

¹³ Smičiklas XI, str. 303-305, isprava broj 226

¹⁴ Laszovski 1904-1908.

signatam, ab hinc proprocedit in riuum Horuachka dictum et uenit ad paruam arborem piri meta terrea circumfusam, deinde procedit per eundem riuum circa terras iobagionum castrum et intrat in riuum Obdina predictum, inde ascendendo in modico spacio versus meridiem uenit ad quendam truncum arboris tul, prope quem est meta terrea, inde procedit versus orientem circa metam Stephani filii Wlkota ad quandam metam terream vbi de sinistra parte remanet terra eiusdem Stephani, ab hinc directe procedendo intrat in magnam siluam vbi est arbor tul cruce signata, dinde ad arborem similem cruce signatam et ibi terminatur. Ad eandem eciam possessionem reperta est pertinere quedam terra arabilis ad quinquemensas wreten vulgariter, que est inter terras filiorum Zlobiuech Marci filii Petina et Andree filii Berkus, Wlk, et Iuanko iobagionum castrum de Kochan; item quedam terra arabilis Bzouicha vocata in magna silua inuenta est communis, Gregorii videlicet predicti et Alekxandri.

Item prima meta possessionis Peousouch predictae incipit in loco qui dicitur Brodische, deinde, procedit versus aquilonem et riuum Minor Struga dictum et cadit in maiorem riuum Struga vocatum, qui dicitur Biztra circa insulam nostram et ecclesie nostre Otok uulgariter dictam, abhinc reuertitur versus orientem per eundem riuulum Biztra Struga et procedit in bono spacio et peruenit ad quandam rippam factam ad modum fossati, per quod fossatum procedit uersus meridiem et peruenit ad duas metas terreas, ab hinc ad unum dumum spinarum vbi est meta terrea, deinde tendit per quandam vallem per dumos spinarum uersus meridiem et peruenit ad quandam ryppam Wrmacha dictam, dinde procedit per metas terreas et uenit ad arborem tul ubi est meta terrea et ibi iungitur metis Mykech filii Kelemenus, deinde procedit per metas terreas declinando aliquantulum uersus occidentem et peruenit ad arborem pomi meta terrea circumfusam, deinde uadit per metas terreas declinando aliquantulum uersus occidentem et peruenit ad arborem pomi meta terrea circumfusam, deinde uadit per metas terreas et peruenit ad duos spinarum vbi est iterum meta terrea et iungitur metis tere Hurchin Stephani filii Lucachii, deinde prosedit directe uersus occidentem per quandam valliculam circa metas terreas et peruenit ad metas possessionis quam nunc Stanech possidet ciuis Grachensis, abhinc declinat uersus aquilonem et vadit per metas terreas circa dumos spinarum et peruenit ad quasdam arbores nucum, inde tendit ad priorem metam...

Prvi dio opisa granica odnosi se na posjed Rakitovec (*possessio Rakitouch*), za koji je odmah vidljivo kako je isto što i današnje selo Rakitovec kod Mraclina. Naime, u dijelu posjeda Rakitovec spominje se među ostalim i *riuum Wranich*, što je nesumnjivo isto što i današnji potok Vranić, inače lijevi pritok rječice Bune, koji protječe u neposrednom sjeveroistočnom susjedstvu sela Turopolje i Rakitovec te se, prolazeći kroz šume Kozjak i Grede, ulijeva u spomenutu rječicu Bunu, oko 4 kilometra istočno od sela Rakitovca. Također i *fluuium ili riuum Obdina* je isto tako današnji potok Obdina, koji protječe kroz selo Mraclin, nakon kojeg prolazi sjevernom stranom sela Rakitovca, gdje upravo dijeli prostor tog sela od njemu na sjeveru susjednog sela Kuče, te se na poslijetku oko 1,5 kilometara jugoistočno od sela Rakitovca ulijeva u potok Vranić. Osim toga, i zemlja onih potomaka Slobivčevih (?): Marka, sina Petinina, Andrije Berkusova i nekih Vuka i Ivanke, svih odreda jobagiona ("gradukmeta"), tj. slobodnjaka utvrde Kočan (?) (*terras filiorum Zlobiuech Marci filii Petina et Andree filii Berkus, Wlk, et Iuanko iobagionum castrum de Kochan*), vrlo bi lako mogla biti istovjetna širem prostoru današnjih sela Mraclin i Kuče. Naime, čini mi se kako je upravo *castrum Kochan* isto što i današnje Kuče. Osim toga, ime onog Petine kojemu je sin Marko bio jobagion utvrde *Kochan* možda se do danas sačuvalo u imenu zaselka sela Male Kosnice koje glasi Petina.

Zanimljivo je i spominjanje mosta na rijeci Obdini, kojim ide "stara cesta" (*pontem quem transit et vadit per viam antiquam*) koja bi mogla odgovarati ostacima one stare antičke ceste koja je od Andautoniae na mjestu današnjeg sela Ščitarjeva vodila do Siscije. Ista je cesta prolazila upravo onim dijelom Turopolja koji se nalazi sjeverno, sjeveroistočno, istočno i jugoistočno od današnjeg sela Rakitovca. Jedan krak te ceste vodio je od Andautonije prema Emoni, a prolazio je kroz današnja sela Gornju Lomnicu, Petrovinu, Okuje, Mraclin i u Buševcu se spajao s cestom Siscia – Poetovio, čija je trasa bila Sisak, Sela, Dužica, Ogulinec, Buševac, Vukovina, Staro Čiče, Novo Čiče, Bapče, Ščitarjevo (Andautonija) i dalje prema sjeveru.

Na osnovi svega prethodno izrečenog ne ostaje nego zaključiti kako se i potok *Horvatska (*riuum Horuachka*) nalazio negdje u susjedstvu današnjeg sela Rakitovca. Takvog etnohidronima danas naprotiv nema ni u bližem susjedstvu Rakitovca kao ni u širem prostoru čitavog Turopolja. Međutim, u južnom susjedstvu današnjeg sela nalazi se potok imena Koravec, koji je po svemu sudeći istovjetan srednjovje-

kovnom potoku *Horvatska. Štoviše, izvorište potoka Koravca nalazi se u području sela Kravarskog, i to podno šume i vrha nadmorske visine 243 metra, koje nosi ime Glože. Taj vrh je od središta Kravarskog udaljen oko 800 metara u smjeru jugozapada i, čini mi se, bit će u nekakvoj vezi sa spomenom šume i vodotoka Glosna (*magna silua Glosna / fluuivium Glosna*). Oni se međutim navode na početku opisa granica posjeda Rakitovec, i to negdje na njegovoj istočnoj strani, što je prilično daleko od spomenutog vrha Glože. Ta se nelogičnost doduše daje objasniti pretpostavkom kako se samo donji tok današnjeg potoka Koravca, a neposredno prije njegova utoka u Bunu, u srednjem vijeku nazivao Glosna. Shodno toj pretpostavci onda treba i veliku srednjovjekovnu šumu Glosnu identificirati s današnjim šumama Grede i Gornak, koje upravo okružuju sutok Koravca i Bune.

Položaje ostalih susjeda posjeda Rakitovec, poput posjeda nekog Lukača, sina Vučjakova (*Lucachi filii Wlchiak*), zatim nekog Jakoba, zvanog Vojvoda (*Jacobi dicti woyuoda*), i Stjepana Vukotina (*Stephani filii Wlkota*), kao ni potoka Suhodol (*riuuum Suhodol*) i potočića Vranin (*riuulum Wranin*) danas nije moguće preciznije odrediti. Jedino je moguće pretpostaviti kako je potočić Vranin vrlo vjerojatno neki manji sjeverni pritok ili tek dio onog potoka Vranić. Treba još reći da je sasvim nesporno kako su Lukač, sin Vučjakov, Stjepan Vukotin, Jakob, zvan Vojvoda, kao i pokojni Nikola Petresov, čiji je posjed tada preuzeo kralj Ludovik, te još neki koji se navode u ispravi iz godine 1346., pripadnici one plemićke zajednice koja će u kasnijim stoljećima biti poznata kao *Universitas nobilium campi Zagrebiensis*, odnosno Plemenita općine Turopolje.

Drugi dio opisa granica odnosi se na posjed Peuševec (?), za koji je prilično izvjesno da se nije nalazio na desnoj turopoljskoj obali Save, nego na njezinoj suprotnoj strani, bližoj današnjem Zagrebu. Štoviše, srednjovjekovni je posjed *Peousouch* vrlo vjerojatno istovjetan širem prostoru današnjega zagrebačkog naselja, a nekoć i sela Petruševca, smještenog na lijevoj obali Save, u jugoistočnom susjedstvu današnjih zagrebačkih četvrti Peščenice i Žitnjaka. Na taj zaključak upućuju susjedi koji su ga prema listini iz godine 1346. okruživali.

To su na prvome mjestu nekakvo Brodišće (*Brodische*), koje se očito nalazilo negdje na obali Save, zatim vodotoci Mala Struga i Velika Struga, koja se još zove i Bistra (*riuuum Minor Struga / maiorem riuuum Struga vocatum, qui dicitur Biztra*), čija su se imena do danas sačuvala u imenu zagrebačkog naselja Struga, koje se nalazi između Žitnjaka i sela Resnika. Ti su se potoci nalazili u blizini Otoka, posjeda Zagrebačke biskupije i kaptola zvanog Otok (*insulam nostram et ecclesie nostre Otok uulgariter dictam*), za koji je neupitno kako odgovora otprilike prostoru novozagrebačkih naselja Otok, Sv. Klara, Soboština i Dugave. Spominje se i nekakav potok Vrmača (*ryppam Wrmacha*), koji danas nije moguće točno ubicirati, a nakon njega posjed nekog Mikca Kelemenova (*Mykech filii Kelemenus*), te zemlja Hurčin (?) nekog Stjepana Lukačeva (*tere Hurchin Stephani filii Lucachii*), za koju je prilično izvjesno da odgovara današnjem selu Hruščici, na lijevoj obali Save, u neposrednoj blizini Ivanje rijeke. Na kraju se navodi i posjed nekog Staneca ili Stanča, građanina Gradeca (*possessionis quam nunc Stanech possidet ciuis Grachensis*), što je samo dodatni argument kako se posjed *Peousouch* nalazio u relativnoj blizini srednjovjekovnog Zagreba. U konačnici treba još dodati kako listina Zagrebačkog kaptola iz godine 1346. na poledini sadrži staru signaturu franjevačkog samostana u Remetama (*Actor. conventus Remethinensis fasc. I. No. 7.*), koji se možda u godinama ili čak stoljećima nakon godine 1346. domogao ne samo spomenute isprave već vrlo vjerojatno jednog ili možda čak oba posjeda na koje se ona odnosi. O posjedima *Peousouch* i *Rakitouch* zasigurno ima i kasnijih vijesti, ali to već daleko izlazi iz opsega naše teme. (Sl. 4)

***H(o)rvatova zemlja (*possessio Horuathtelke*) kod Paližne / Palične, danas Palešnika, u Križevačkoj županiji**

U ispravi Čazmanskog kaptola od 19. studenog 1366. godine navodi se zemlja imena *Hor[u]athtelke*, koja je tada pripadala stanovitom Petevu, sinu Ivana zvanog Fodor te njegovoj braći Tomi i Ivanu, kao i Jurju i Berislavu, sinovima Nikole zvanog Literat te ostalim malodobnim sinovima spomenutog Nikole Literata (*...Petu filius Johannis dicti Fodor sua, Thome ac Johannis fratrum suorum vterinorum, item Georgii et Beryzlou ac aliorum puerorum Nicolai dicti Litterati, similiter fratris ipsorum vterini...*).¹⁵

¹⁵ Smičiklas XIII, str. 588-589, isprava broj 418

Naime, navedena skupina, očigledno sitnih plemića i rodaka, zastupana u osobi spomenutog Peteva Ivanova zvanog Fodor (*idem Petu sua et predictarum absencium personarum in persona viua voce...*), tada je pred Čazmanskim kaptolom svojevotno predala stanovitom Lukasu ili Luki, sinu Nikole Ivana Berislavova (...*Lucas filius Nicolai filii Juuan filii Beryzlay...*) dio ili česticu zemlje njihova zajednička posjeda Palična zvanu *Hor[u]athtelke* = *H(o)rvatova zemlja (...*possessione eorum Palichna vocata quandam particuluum possessionariam Hor[u]athtelke vocatam...*) zajedno sa svim njezinim pripadnostima.

U ispravi je jasno rečeno kako je spomenuti Petev, u svoje ime i uz pristanak i u ime ostalih spomenutih pripadnika roda, to učinio potpuno dragovoljno, poradi vječnog mira i bratske ljubavi jer su dijelovi posjeda *Palichna* Luki Nikolinu također pripali prema nasljednom diobenom pravu (...*retulit et confessus est, vt ipsi et eorum heredes cum eodem Luca filio Nicolai et ipsius posteris super facto possessionarie diuisionis inter ipsos fiende in perpetue pacis tranquiliter fraternaliter possint permanere..., ...pro plenaria porcione ipsum Lucam de omnibus possessionibus ipsorum contigentem dedissent et tradidissent eidem Luce filio Nicolai in porcionem, heredum in heredes perpetuo et irreuocabiliter possidere, tenere pariter et habere...*). To nesumnjivo znači da je isti Luka Nikolin bio bliski rođak skupini plemića koje je zastupao Petev, odnosno pripadao je istom plemićkom rodu od koga se tada odijelio u posjedovnom smislu. Ne samo to nego je gotovo sigurno kako svi oni zajedno pripadaju istom plemićkom rodu iz kojega je potekao znameniti vranski prior Ivan Paližna. Isti se također spominje u ispravi iz godine 1366., tj. on je onaj Ivan Ivanov, brat spomenutih Peteva (Petra) i Tome Ivanova, kao i onog Nikole Literata.

On tada vjerojatno više nije živio u Paližni, jer se smatra kako je 1365. godine stupio u red sv. Ivana Jeruzalemskog (ivanovci, danas Malteški vitezovi). Upravo dijeljenje obiteljskog zemljišnog posjeda u nekoliko naraštaja s mnogo djece, kao što je to bio slučaj s Paližnama 1366. godine, moralo je dovesti pojedinca u težak materijalni položaj. Tako se i Ivan, sin Ivana zvanog Fodor od Paližne, očito ne mireći se sa sudbinom malog osiromašenog plemića, odlučio napustiti zavičaj i krenuti putem viteškoga ratničkog života.

Nakon tog vremena Ivana Ivanovog od Paližne nalazimo godine 1372. u Italiji pod zastavom kralja Ludovika u ratu s Venecijom, gdje je bio zarobljen te oslobođen sljedeće, 1373. godine. Potom se vraća u Ugarsku, pa iznova odlazi u Italiju, gdje stupa u službu Barnabe Viscontija, koji se spremno na rat s papom. Posljednji put se u talijanskim ratovima Ivan od Paližne spominje 1380. godine, kada je zaplijenio mletačku robu i odveo je u Furlaniju. Iduće 1381. godine spominje se u jednoj ispravi kao prior Vrane, a vjerojatno je tu čast obnosio i prije. Godine 1382. godine dobio je mandat priorske dužnosti na deset godina, ali je za njega završio mnogo prije. Na toj časti je kao moćan feudalac ušao u političku i oružanu borbu protiv tadašnje kraljice, odnosno kralja Žigmunda, u korist protukralja Karla Dračkog, napuljskoga kralja. Već godine 1384. bio je teško kažnjen. Kraljica Marija proglasila je njega, priora Vrane, njegova brata Tomu i njegove nećake "njoj notorno nevjernima" i za kaznu u takvim slučajevima oduzela im obiteljske posjede Paližnu, Sivec i Čokostin u Križevačkoj županiji, te ih dodijelila drugomu. Ivan se udružio s bosanskim kraljem Tvrtkom i s njim ratovao protiv Turaka; borba protiv nevjernika bila je zadaća viteškog reda, ali su se borili i protiv kralja Žigmunda. Najveće Ivanovo zlodjelo bio je napad i zarobljavanje kraljice Marije i njezine majke kod Gorjana blizu Đakova 1386. godine, zbog čega ga je kralj Žigmund kaznio oduzimanjem imanja. Godine 1386. priorat vranski dobio je novog priora, ali se Ivan iz Paližne i 1387. godine naziva "prior Vrane i ban kraljevina Slavonije, Dalmacije i Hrvatske", što mu kraljica Marija osporava i naziva ga "prije prior Vrane" i "onaj koji se izdaje za priora Vrane".

Ivan od Paližne i dalje je sudjelovao u borbama, pa je bio teško ranjen kod Vrane 24. studenog 1389. godine. Umro je u Vrani, ali točan dan njegove smrti nije poznat. U travnju godine 1392. njegovi nećaci, inače sinovi onog Peteva ili Petra, pišu o njemu kao o "pokojnom stricu", a kralj Žigmund kažnjava oduzimanjem posjeda buntovnike i Ivanove suborce još 1394. i 1397. godine.¹⁶

Nakon ovog malog opširnijeg izleta o znamenitom vranskom prioru Ivanu Paližni vratimo se u vremenski okvir diobene isprave iz 1366. godine, kao i u prostorni onog srednjovjekovnog posjeda, odnosno sela Paližne iz kojeg je potekao.

¹⁶ Dobronić 1998, str. 72-73. Vidi također Budak 1989.

Već je odavno neprijeporno utvrđeno kako je srednjovjekovna Paližna / Palična u ondašnjoj Križevačkoj isto što i današnje selo Palešnik u općini Hercegovac, 7-8 kilometara sjeverno od Garešnice, pa stoga i onu česticu posjeda Palična zvanu *Hor[u]athtelke* treba tražiti negdje u prostoru današnjeg sela Palešnika. To potvrđuje i opis granica navedene čestice zemlje *Hor[u]athtelke* koji je dan pri kraju isprave iz 1366. godine, a koji glasi:

...Mete autem dicte particule possessionarie ipsam ab aillis possessionariis iuribus separantes, vt partes nobis recitarunt, taliter distinguntur: prima meta incipit in fluuio Lypouichpataka et tendit versus aquilonem ad vnam metam terream, inde ad eandem plagam deuenit ad aliam metam terream, a qua iterum deuenit ad metam terream; inde ad dictam plagam aquilonarem eundo cadit ad fluuium Palychna ibique terminatur...

U opisu se dakle navode nekakvi vodotoci *Lipovič potok i Palična koji, čini se, danas pod tim imenom ne postoje u širem prostoru sela Palešnika. Postoji doduše mogućnost kako je srednjovjekovni vodotok Palična isto što i današnji desni pritok Ilove, potok ili rječica Tomašica, koja izvire u sjeveroistočnom susjedstvu Hercegovca, prolazi istočnim i jugoistočnim susjedstvom toga sela te njemu na jugu susjednog Palešnika, te se kod sela Tomašica u južnom susjedstvu Palešnika ulijeva u Ilovu.

Sve se to ne može tvrditi s potpunom sigurnošću jer u bliskom susjedstvu Palešnika postoji još nekoliko manjih potoka, koji na karti mjerila 1 : 100.000,¹⁷ kojom sam se služio, nisu nažalost imenovani. (Sl. 5)

Zemljište *Hervatina (*Hervatina teleke*) kod sela Malunje u blizini Jastrebarskog

U ispravi Zagrebačkog kaptola od 22. lipnja 1367. godine¹⁸ koja se odnosi na diobu među plemićima iz Domagovića sačuvala se među ostalim i vijest o zemljištu imena Hervatina (*Hervatina teleke*). Kaptolska isprava samo prenosi, odnosno javno obznanjuje vijest o spomenutoj diobi koju je tada odobrio hrvatsko-slavonski ban Nikola Seč ("ban čitave Slavonije", ...*Nicolai de Szech, totius regni Sclauonie bani* ...).

Dionici, svi odreda mali plemići iz Domagovića, koji su tada među sobom podijelili baštinske rodovske zemlje, bili su s jedne strane Ivan, Petar i Pavao, sinovi Grgurovi, Kus, sin Ladimirov, Dominik i Lovro, sinovi Damjanovi, i Pavao, sin spomenutog Dominika Damjanovog, dok se s druge strane navode kao dionici Ivčec ili Ivčeč, sin Radoslavov, Pavao, sin Vukojev, Berk ili Bork, sin Berimerov, Jakov, sin spomenutog Berka Berimerova, Dioniz, sin Stjepanov, Kvirin ili Kirin i Ladiha ili Luka, sinovi Ladislavovi, te Toma i Grgur, sinovi Palekovi ili Palčevi (...*quandam diuisionem possessionariam inter Iuan, Petrum et Paulum, filios Gregorii, Kws filium Ladomerii, Dominicum et Laurencium, filios Damiani et Paulum filium eiusdem Dominici ab una, parte vero ab alter Iwchech filium Radoslay, Paulum filium Wulkouoy, Berk filium Berimerii, Jacou filium eiusdem Berk, Dionisium filium Stephani, Kirinum et Ladiha, filios Ladislai, Thomam et Georgium filios Pelek de Domagouich... / ...Petro, Iwan et Paulo filiis Gregorii, Kws filio Ladomerii, Dominico et Laurencio filiis Damiani et Paulo filio eiusdem Dominici, alia autem dicti Iwachech filii Radozlai, Paulo filio Wlkouoy, Bork filio Berimerii, Jacou filio eiusdem Berk et Dionisio filio Stephani, Quirino et Luca filiis Ladislai, Thome et Georgio filiis Palacz...*).

Navedeni plemići od Domagovića tada su među sobom podijelili tri posjeda: Domagović (*Domagouich*), zatim posjed "Suha Malunja ili Malunja" (u ispravi se navodi u nekoliko više ili manje iskrivljenih oblika poput *Zuhamolona / Zuhamohona / Molun* te posjed Poličje (*Polychie*)).

U tom smislu postoje i tri odjelite cjeline, od kojih se prva odnosi na podjelu posjeda *Molun*, druga na podjelu posjeda Poličje, dok se treća i zadnja cjelina bavi podjelom samog Domagovića.

Mislim kako je neprijeporno da je srednjovjekovni posjed *Molun / Zuhamolona / Zuhamohona* isto što i šira okolica današnjeg sela Malunje smještenog u sjeverozapadnom susjedstvu Jastrebarskog. Na to upućuju toponimi koji se navode u opisu diobe navedenog posjeda.

Početak opisa međa posjeda Malunje (*Molun*) navodi kako taj posjed započinje na izlazu planina na zapadnoj strani kod brda *Zuhamohima* (...*prima meta possessionis Molun sub montibus existentis incipit ab occidente de monte Zuhamohima...*). Potom se čak na četiri mjesta navodi potok "Suha Malunja", danas Malunja, odnosno njegov utok u potok Volavčicu (...*ad metam terream circa fluuium Zuhamolyna existentem...*, ...*circa dictum fluuium existentem...*, ...*ad metam terream circa Zuhamolyna existen-*

¹⁷ Veliki atlas Hrvatske 2002, sekcije Garešnica 47, Daruvar 48

¹⁸ Smičiklas XIV, str. 62–66, isprava broj 39

tem..., ...per eundem fluuium Zuhamolyna...). Odmah je jasno kako je zemlja koja se nalazila na "izlazu", odnosno utoku potoka *Zuhamolyna* isto što i prostor današnjeg sela Petrovinski Novaki, koje je prvi sjeverozapadni susjed Domagovića, a u njima se upravo potok Malunja s desne strane ulijeva u potok Volavčicu. U nastavku opisa taj se vodotok navodi i u oblicima "Veliki Molun" i "Molun" (...*fluui magni Molun...*, ...*fluuium Molun...*) što čini se odgovara donjem "velikom" toku potoka Malunje. Inače, potok Malunja izvire oko 3 kilometra južno od vrha Japetića, podno obronaka Pleševice, u istočnom susjedstvu sela Svetojanska Gorica, potom teče kroz prostor sela Malunje, Pleševičko Hrastje i Čmilovec te se kod sela Volavje razlijeva u dva vodotoka, zapadni, koji prolazi kroz Volavje i istočnim susjedstvom sela Izimje, odakle već nosi novo dvostruko ime, Suha i Struga; istočni vodotok se 2 kilometra jugoistočno od sela Volavje u selu Petrovinski Novaki ulijeva u potok Volavčicu.

U ispravi se spominje seoce, bolje reći zaselak Čmilovec, koji se nalazi između sela Malunje na sjeveru i Volavje na jugu. On se u ispravi spominje kao "selišta Černel" (...*sessiones Chernel...*).

Negdje u prostoru današnjeg sela Svetojanska Gorica treba tražiti i onaj brijeg zapisan na dva mjesta, i to u iskrivljenom obliku *Zuhamohima* (na početku), te poslije u oblicima ...*Zahumolum...*, ...*monte Zuhamolon...*, koji vrlo vjerojatno treba čitati također kao "Suha Malunja".

Također se na tri mjesta spominje granica s utvrdom Lipovec i njezinim jobagionima (...*metam iobagionum castris Lipoucz...*, ...*metas castris Lipoucz...*). Ostatci srednjovjekovne utvrde Lipovac ili Lipovec (prvi je oblik u literaturi mnogo češći) nalaze se na 589 metra visokom brijegu Samoborske gore, koji se nalazi podno, odnosno jugozapadno od vrha Oštrca (nadmorske visine 752 metra), a udaljen je od grada Samobora u jugozapadnom smjeru oko 9 kilometara.¹⁹ U planinskoj dolini podno ove utvrde nalaze se dva omanja sela, Veliki i Mali Lipovec. Tim selima su prvi južni susjedi, udaljeni oko 4 kilometra, upravo prostori današnjih sela Svetojanske Gorice i Plešivice, smještenih na južnim obroncima Plešivice.

U završnom dijelu opisa diobe posjeda Molun navodi se također i "velika cesta" i hospicij, odnosno samostan u Jastrebarskom (...*magnam viam versus oriente per mediam villam usque metas hospitum de Jasztrebarzka...*, ...*ex parte magne vie de Jasztrabarska eundo versus Modrusam...*). Radi se nesumnjivo o spomenima hospicija ili samostana dominikanaca za koje se zna da su u Jastrebarskom bili prisutni do 16. stoljeća, te o spomenu kraljevske ceste koja je iz Zagreba preko Jastrebarskog i Dubovca kod današnjeg Karlovca vodila prema Modrušu, odnosno Modruškoj županiji i dalje u Hrvatsku. Iako dominikanaca u Jastrebarskom nema od 16. stoljeća, mjesto gdje se nekad bio njihov samostan i danas je samostan, ali sada u vlasništvu cistercita.

Završni dio opisa podjele posjeda Molun navodi kao susjeda istom posjedu i posjed Poličje (*Poliche*). Diobom posjeda Poličje (*Polichie / Polichia*) upravo se bavi sljedeći dio isprave. Čini se kako ovakvog toponima danas nema u zapadnom dijelu Jastrebarskog, odnosno Plešivičkog prigorja. Međutim i njemu je moguće odrediti približan položaj na osnovi toponima koji se navode u opisu njegove diobe. To su nekakav vodotok ili potok Uzinić (?) (*fluuium Vzinich*), koji se navodi na dva mjesta u ispravi, potom vodotok ili potok Svibno (*fluuium Zuibno*), također naveden na dva mjesta, te nekakva mlaka ili bara Trstena (*mlakam Torsztiena*). Potok Uzinić i bara Trstena čini se danas također ne postoje pod tim imenima u prostoru sjeverozapadno od sela Domagovića, ali je zato srednjovjekovni potok Svibno nesumnjivo isto što i današnji neveliki potočić Svibanj, koji protječe dolinom koja se nalazi jugozapadno od sela Volavje, sjeveroistočno od sela Gornja Kupčina, potom prolazi u vrlo bliskom zapadnom susjedstvu sela Izimje, prolazi kroz selo Čeglje, te se oko jedan kilometar istočno od ovog sela, a oko 1,5 kilometara jugozapadno od sela Domagovića ulijeva u isti onaj zapadni odvirak potoka Malunje, koji od sela Izimje nosi dvostruko ime Struga / Suha.

Položaj potoka Svibanj tako utvrđuje i položaj srednjovjekovnog, danas iščezlog posjeda Poličje, koji treba tražiti u širem sjeverozapadnom susjedstvu Domagovića, odnosno jugozapadnom susjedstvu sela Volavje, dakle otprilike u širem prostoru današnjeg sela Izimje.

Treći i posljednji dio isprave iz 1367. godine odnosi se na diobu posjeda Domagović (*Domagouich*). U ovom dijelu navodi se na dva mjesta vodotok "Volavlja", tj. današnji potok Volavčica (...*in fluui Volaulia in via magna prope portum, siue pontem...*, ...*fluui Volaulia infeeius dictam villam Domagovich...*). Iz ovih

¹⁹ Nodilo 2003, str. 239–246

zapisa vidljivo je kako se termin *fluuium Volaulia* prostorno odnosi samo na donji tok Volavčice, južno od sela Volavlje, dakle upravo u prostoru sela Domagović, i njemu na sjeveru prema Volavju susjednog sela Petrovinski Novaki, gdje se i nalazilo most preko kojeg je kraljevska cesta prelazila Volavčicu.

To navodim iz razloga što se u nastavku opisa diobe posjeda Domagović navodi na tri mjesta i vodotok "Suha Volavia" (...*circa Zuhavolaulya...*, ...*fluuii Zuhauolaulya...*, ...*fluuii predicti Zuhauolaulya...*), što se prostorno, čini se, podudara samo s gornjim tokom Volavčice sjeverno od sela Volavle. Potok Volavčica inače izvire oko 7 kilometara sjeveroistočno od Volavja, a u blizini vrha Slavetić, odnosno oko 1. 5 kilometar istočno od njege, te prije sela Volavja protječe kroz prostore sela Hrašća i Petrovina.

Na kraju opisa diobe Domagovića navodi se i vodotok "Suha Malunja" (...*fluui Zuhamolyna...*), za koji smo već prethodno utvrdili kako je istovjetan onom donjem dijelu potoka Malunja, koji se kod sela Petrovinski Novaki, u prvom sjeverozapadnom susjedstvu Domagovića, ulijeva u potok Volavčicu.

Ova opsežna topografska analiza diobe među plemićima domagovićkim iz 1367. godine bila je potrebna iz razloga kako bi se utvrdio današnji prostorni okvir onog zemljišta Hervatina koja se u istoj diobenoj ispravi također navodi.

Zemljište Hervatina se zajedno s nekim selom imena "Vadejva-Sela" navodi tek u završnom dijelu isprave. Ondje se napominje kako "sinovi Grgurovi" od Domagovića i njihovi srodnici i sudionici, za razliku od posjeda Malunje, nisu diobom stekli pravo na diobene udjele spomenutog "Vadejva-Sela" gdje i inače nisu imali stanište, te diobene udjele zemljišta Hervatina, što je sve utvrdio «gospodin kralj» (...*De possessionibus autem dictorum filiorum Gregorii et fratrum suorum scilicet in Moluna, ubi nunc residenciam habuerunt Vadeyvasela, quam dominus rex eisdem contulisset et in Hervatina teleke habitis, nulla dictarum parcium diuisionem requirere posset et valeret a predictis filiss Gregorii et fratribus suis prenotatis...*).

Iz ovog zapisa nije vidljivo gdje se točno nalazilo zemljište Hervatina, pa ako se i nije nalazilo u blizini današnjih sela Malunje i Domagović, svakako ga treba tražiti negdje u širem prostoru zapadnog dijela Jaskanskog prigorja, gdje su se nalazile i ostale baštinske zemlje plemića domagovićkih.

Diobena isprava Zagrebačkog kaptola od 22. lipnja 1367. godine sačuvala se u prijepisu istog Kaptola iz 1432. godine, a poslije su je plemićima domagovićkim potvrđivali: 1572. kralj i car Maksimilijan, 1629. kralj i car Ferdinand II., i konačno kralj i car Leopold I. 1671. godine. (Sl. 6)

"*H(o)rvatovo brdo" (Horvathege) kod Motičine u "cisdravskoj Baranji"

Srednjovjekovni, danas iščezli, toponim *Horvathege*, koji bi prema sadašnjem mađarskom pravopisu trebalo pisati kao *Horváthege*, a u hrvatskom prijevodu glasilo bi "H(o)rvatovo brdo", navodi se kod današnjeg sela Donja Motičina (u zapadnom susjedstvu Našica) u listini Bosanskog kaptola u Đakovu od 30. prosinca 1379. godine. Ova isprava nije objavljena ni u XVI. svesku Smičiklasova *Diplomatičkog zbornika*, a koliko je poznato nije ju objavio ni bilo tko drugi, ni u Hrvatskoj ni u Mađarskoj. Isprava se danas čuva u Mađarskom državnom arhivu (MDA) pod arhivskom oznakom DL. 6652.²⁰ Vijest o ovom toponimu, koji se nalazio negdje kod Motičine, u dijelu ondašnje Baranjske županije koji se prostirao s desne strane Drave, donosi u nešto iskrivljenom obliku, *Horvachege*, i J. Bösendorfer, ali mu spomen točno stavlja u 1379. godinu.²¹ Položaj mu treba tražiti negdje na obroncima Krndije južno od sela Donja Motičina.

***H(o)rvati(novci) (Horuaty / Horwathi / Horwaty) kod Požege**

Isparava Bosanskog kaptola u Đakovu od 3. veljače 1338. godine svjedoči kako je pred istim Kaptolom stanoviti Nikola, sin Aladarov (*Nicolaus filius Aladary*) «meštru» Dominiku, sinu Stjepana zvanog Cimba (...*magister Dominicus filius Stephani dicti Cymba...*) za iznos od 60 maraka prodao svoj očinski posjed *H(o)rvate sa svim njegovim pravima, prihodima i pripadnostima, koji se nalazio u blizini također Aladarova posjeda Orljavica u Požeškoj županiji (...*quandam possessionem suam empticiam Horwarthi*

²⁰ Na obavijesti o ovoj ispravi zahvaljujem dr. S. Andriću.

²¹ Bösendorfer 1910, str. 111

uocatam in comitatu de Posga existentam circanem suam Oriauicha uocata adiacentem, quam licet possessionem Horwathi prefatus aladar pater suuss pro sexaginta marcis comparaset, cum omnibus vtilitatibus, usibus et pertinenciis²²

Spominjanje posjeda Orljavice kao susjednog posjedu *H(o)rvati, upravo je presudno za određivanje približnog položaja ovog srednjovjekovnog, danas iščezlog, posjeda i sela Požeške županije. Naime, srednjovjekovni posjed Orljavica zasigurno se nalazio na rijeci Orljavi u Požeštini; štoviše, do početka 20. stoljeća postojalo je i istoimeno selo Požeštine, koje je u istom razdoblju promijenilo ime u današnje Kuzmica. Kako je današnja Kuzmica, a nekadašnja Orljavica selo smješteno uz desnu obalu potoka Orljave, oko 7 kilometara istočno od grada Požege, tako i iščezle *H(o)rvate u Požeštini prema logici stvari treba tražiti negdje u njezinom, najvjerojatnije, sjeveroistočnom susjedstvu.

Bösendorfer, međutim, navodeći neke izvore iz 1324. i 1361. godine u kojima se spominje srednjovjekovni posjed *H(o)rvati u Požeškoj županiji (*Horuaty, Horwaty possessio*) ovaj srednjovjekovni posjed smješta, očito nekritički slijedeći Csánkija,²³ jugozapadno od današnje Nove Gradiške.²⁴ Istu Csánkyjevu ubikaciju *H(o)rvata u Požeške županije također nekritički preuzima i I. Mažuran u svojoj površnoj topografiji *Popisa sandžaka Požega iz 1579. godine*, kada komentira položaj sela Hrvat zapisanog tada u spomenutom osmanlijskom popisu u sastavu Požeške nahije.²⁵ Već i sama činjenica kako je selo Hrvat u Popisu Požeškog sandžaka iz 1579. godine zapisano u okviru Požeške nahije govori u prilog tome kako se ono nikako nije moglo nalaziti jugozapadno od današnje Nove Gradiške, nego u relativnoj blizini kasabe Požega, kojoj je tada i pripadalo.

Selo Hrvat u sastavu Požeške nahije zapisano je godine 1579. između sela Lukačevci,²⁶ za koje je evidentno da je isto što i današnje selo Lukač u sjeveroistočnom dijelu Požeštine, u prvom istočnom susjedstvu Vetova prema Kutjevu i sela Vrbanovci. Određivanje točnog položaja Vrbanovaca nešto je teže, jer su oni danas iščezli iz toponimije Požeštine, ali se za njih također zna kako su u srednjem vijeku pripadali kutjevačkoj opatiji, a i u *Popisu sandžaka* uz njih se navodi i izgon Opat.²⁷ Vrlo vjerojatno im položaj treba tražiti negdje uz potok Vrbova, po kojem su najvjerojatnije i dobili ime. Taj potok upravo i izvire u prostoru sela Lukač i nakon toga konstantno teče u južnom smjeru, prolazeći pokraj sela Tominovac, Šumanovci, Granje, Čosinac, Sesvete i Gradac, te se južno od Gradca ulijeva u rječicu Londžu.

Iščezlo selo Vrbanovce treba doduše tražiti samo u gornjem toku potoka Vrbova, otprilike do sela Sesvete. Prethodno opisani prostor uz potok Vrbovu od sela Lukača do sela Sesvete upravo se i nalazi u širem sjeveroistočnom susjedstvu sela Kuzmice, odnosno nekadašnje Orljavice. Doduše, to je i nadalje prostorno preširoko određenje položaja iščeznulog srednjovjekovnog sela *H(o)rvati u Požeškoj županiji. Stoga treba vidjeti nalazili se negdje u ovom prostoru kakav suvremeni toponim koji bi bio istovjetan tim iščezlim *H(o)rvatima. On u tom prostoru doista i postoji. To je toponim, odnosno naziv za zemljište imena Kratelji, koje se nalazi u prvom sjevernom susjedstvu (oko 2 kilometra) sela Cerovac, u prvom zapadnom susjedstvu sela Tominovac (također oko 2 kilometra), a od sela Lukač udaljen je u južnom smjeru oko 5 kilometara. Od sela Kuzmice, tj. nekadašnje Orljavice Kratelji su udaljeni oko 7 kilometara u sjeveroistočnom smjeru.

Prije nego konačno zaključimo da je suvremeni toponim Kratelji u središnjem dijelu sjeveroistočne polovice Požeške kotline ništa drugo negoli iskrivljeni oblik imena nekadašnjeg srednjovjekovnog sela *H(o)rvati Požeške županije, trebat će prokomentirati još jednu vijest iz spomenutog *Popisa sandžaka Požega iz 1579. godine*.

Radi se naime o selu Hrvatincima, zapisanom u istom Popisu u sastavu Kutjevačke nahije.²⁸ Oni su tada zapisani između sela Sopot (Sesveti)²⁹ i sela Gornja i Donja Duboka.³⁰ U njima je tada bilo ukupno

²² Smičiklas X, str. 372, isprava broj 276

²³ Csánki 1890-1897, str. 410

²⁴ Bösendorfer 1910, str. 139

²⁵ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Hrvat, str. 45

²⁶ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Lukačevci, str. 45

²⁷ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Lukačevci, str. 45

²⁸ Hafizović / Mažuran / Sršan, 2001., Selo Hrvatincima, str. 81.

²⁹ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Sesveti (Sopot), str. 80

³⁰ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Gornja i Donja Duboka, str. 81

9 kuća, od kojih su u 7 kuća živjeli muslimani, a u dvije kuće kršćani martološkog statusa. Kako su selo Sopot ili Sesveti možda isto što i ono današnje selo Sesvete, a sela Gornja i Donja Duboka nesumnjivo su isto što i današnje selo Duboka na krajnjem sjeveroistočnom dijelu Požeške kotline u blizini sela Čaglina (Duboka se nalazi oko 4 kilometra sjeverno od Čaglina), ostaje naočigled zaključiti kako Hrvatinići Kutjevačke nahije zbog prostorne logike ne mogu biti isto što i selo Hrvati, zapisano u sastavu Požeške nahije. No nekoliko podataka također sadržanih u *Popisu sandžaka Požega iz 1579. godine* govore u prilog tezi kako je selo Hrvat Požeške nahije i selo Hrvatinići Kutjevačke nahije ipak jedno te isto mjesto.

Prije svega, to je činjenica kako se u Kutjevačkoj nahiji odmah prije sela Sopot (Sesveti) navodi selo Gornji i Donji Čerević (Čerović),³¹ za koje je I. Mažuran ovaj put, čini mi se, ispravno zaključio kako je vrlo vjerojatno istovjetno današnjem selu Cerovcu u čijem se prvom sjevernom susjedstvu i nalazi onaj toponim Kratelj. Naime, u sastavu sela Gornji i Donji Čerević (Čerović) zapisane su tada i mezre, odnosno pustoseline Vrbova i Završje, od kojih je ova prva zasigurno u nekakvoj prostornoj vezi s onim potokom Vrbova, a možda i s onim, danas iščezlim, selom Vrbanovcima, koji su u sastavu Požeške nahije zapisani odmah nakon sela Hrvat.

Osim toga, za selo Hrvat u sastavu Požeške nahije u *Popisu...* nema uopće nikakva navoda broja kuća ili imena kućedomaćina, nego se u sastavu istog sela navode samo mezra, odnosno pustoseline Inomedci, potom mezra Štitak sa zemljom Kalinak, kao što se navodi i to da je selo Hrvat s mezrom Idomenci bio čitluk («vojno leno») nekog Marka, zapovjednika ode, odobaše (janjičarski zapovjednik kojemu npr. danas odgovara rang zapovjednika voda), a isti mu je čitluk pripao temeljem nekakve sudske odluke. U selu Hrvat nalazio se i čitluk nekog Mustafe Hizrovog, s dijelom Kaje Oručeva, koji je umro. Odobaša Marko očito je bio janjičarski zapovjednik u sastavu posade požeške utvrde, dok je su onaj Mustafa Hizrov i onaj Kajo Oručev očito bili građani kasabe Požega te su stoga samo njihova imanja, tj. čitluci zapisani kao pripadnosti nahije Požeške nahije. Međutim, kod zapisa vezanog uz selo Hrvatinićevce u sastavu Kutjevačke nahije nesumnjivo je kako je onih njegovih 9 stanovnika, tj. kućedomaćina (7 muslimanskih i 2 kršćanska) nesumnjivo nastanjeno u samom selu.

Stoga je vrlo vjerojatno kako je selo Hrvat Požeške nahije isto što i selo Hrvatinići Kutjevačke nahije, ali su očito neki njegovi dijelovi u imovinskom smislu, kao što sam rekao prethodno, dijelom pripadali vlasnicima čitluka koji su živjeli u Požegi, a dijelom onim muslimanskim i kršćanskim seljacima koji su bili nastanjeno u samom selu koje je administrativno pripadala Kutjevačkoj nahiji. Selo Hrvat/Hrvatinići očito se stoga godine 1579. nalazilo na granici Požeške i Kutjevačke nahije. Kako se današnji toponim Kratelj u sjevernom susjedstvu sela Cerovca nalazi otprilike na sredini udaljenosti između današnje Požege i Kutjeva, ne ostaje doli zaključiti kao je isti toponim vrlo izgledan kandidat za izjednačavanje s onim, iščezlim selom *H(o)rvatima / Hrvat / Hrvatincima iz 1338. i 1579. godine. (Sl. 7)

*Selo *H(o)rvat(s)ka (Horwathka) kod današnje Koprivne u sjeveroistočnom dijelu Đakovštine*

Među posjedima obitelji Korodskih (Kórógy) godine 1469. spominje se i posjed imena Horvátka (*Horwathka*) za koji se općenito smatra da se nalazio u blizini današnjeg sela Koprivna u sjeveroistočnom dijelu Đakovštine.³² Posjed *Horwathka* zasigurno se nalazio kod današnje Koprivne, jer se u *Popisu sandžaka Požega iz 1579. godine* u sastavu Čepinske nahije navodi sleo Koprivna, kojemu je tada pripadala mezra, odnosno pustoselina Hrvatska.³³

*Selo *H(o)rvat / Horwath kod Erduta*

U četiri isprave datirane godinama 1478., 1480. i 1480./1481. navodi se posjed Vukovskoj županiji imena Horvát (*Horwath*).³⁴ Neosporno je kako se on nalazio u blizini današnjeg Erduta, jer se tako npr.

³¹ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, Selo Gornji i Dolnji Čerević (Čerović), str. 80

³² Engel 1963-1998, str. 86: Horvátka 1469: v. Horwathka (Dl. 32 365) Kórógy tartozéka (1469). Kaporna és Vajdafalva között említik. — Úgy látszik Koprivna körül feküdt. (Cs. II. 318; Heller: Ver. 73).

³³ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, str. 268

³⁴ Engel 1963-1998, str. 85: **Horvát** 1478: insula ... in opposito p-is Horwath (Dl. 18 051); 1480/480: ex opposito p-is Horwath intra ... m-s op-i Zond ... in Horwath (Dl. 18 313); 1480/480: ad flumen Danubii intra m-s Horwath (Dl. 18

u *Popisu sandžaka Požega iz 1579. godine* u Erdutskoj nahiji među mezrama, odnosno pustoselinama kasabe Erduta navodi i mezra, odnosno pustoselina Hrvat, koja mu je istovjetna.³⁵

Srednjovjekovni posjed *H(o)rvati u Vukovskoj županiji u prostoru današnjih Mikanovaca u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Povoljan prometni položaj prostora današnjih Mikanovaca bio je značajan i u prošlosti. Na to upućuju i ostatci dvaju krakova rimske ceste vidljivih u šumama koje omeđuju prostor općine Stari Mikanovci, sjeverozapadnog kraka u šumi Cerik i jugozapadnog u šumi Muško ostrvo, te nalaz jednoga rimskog groba na trasi iste ceste u prostoru između Starih Mikanovaca i šume Cerik.³⁶ Isti nalazi indiciraju kako je u prostoru današnjih Starih Mikanovaca vjerojatno postojala postaja ...*mansio, mutatio* ili *statio*... na križanju dvaju sporednih rimskih prometnih pravaca: onoga koji je spajao *Certissu* (Štrbinci kod Đakova) i *Cibale*, te onoga koji je od glavnog rimskog prometnog pravca u Podravini, zaobilazeći *Certissu*, preko Mikanovaca, Andrijevac i Broda (Marsonije) ili preko Kostroman - Sv. Dionizija kod Šamca ("?*Castrum Romanum*") prelazio Savu te se spajao na glavni rimski posavski cestovni pravac *Siscia* (Sisak) – *Sirmium* (Mitrovica) i dalje preko njega dolinom rijeke Bosne ulazio u ondašnju provinciju Ilirik, tj. Dalmaciju. Možda je ovim pravcem negdje u drugoj polovici 11. stoljeća na prostor Istočne Slavonije stigao s juga novi etnik. U Đakovu je on potvrđen antropometrijskim mjerenjima populacije ukopane na groblju bjelobrdskeg horizonta,³⁷ a u prostoru Mikanovaca zabilježen je etnonimom te ujedno i toponimom *Hrvati. Prvi put je taj etnotoponim zabilježen u ispravi ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV. (1235.–1270.) iz 1238. godine. Isprava je to kojom kralj Bela dariva viteški red ivanovaca, tj. hospitalaca (*Ordo militiae Sancti Joannis Baptiste hospitalis Hierosolymitanorum; Ordo fratrum hospitaliorum Hierosolymitanorum*) nizom posjeda u Ugarskoj i Slavoniji, među kojima i sa ...*deset jutara zemlje Croac* (*Horvati / *Hrvati / *Hrvatovac), ... *izuzete* ovom darovnicom *od nadležnosti županijske utvrde Walko* (Vukovar), *a koja se neprekidno nastavlja na zemlju njihovog* (misli se ivanovaca) *doma, koja se zove Magna Villa...* (*Velika Vas / *Veliko Selo) ... *nomine Croac a castro de Walkoy exemtam, quae est continguae terrae eiusidem domus, que vocatur Magna villa, cum silva pertinente ad ipsam...*³⁸

Šest godina mlađa isprava istoimenog kralja iz godine 1244., kojom se inače opisuju granice Bosanske, tj. Đakovačke biskupije, kao jednog od istočnih susjeda Biskupije na potoku Jošavi, navodi ivanovački posjed ...*predium nomine Urvati eorundem cruciferorum...*³⁹

Ovdje je etnonim puno jasniji, a čini se kako je čitav posjed Horvati tada u rukama ivanovaca, vjerojatno kao posljedica tatarskog pustošenja iz godine 1242. Moguće je kako je stanovništvo, koje je naselju dalo ime i koje je još 1238. godine imalo izdvojen društveni položaj, jer su bili izravni podanici županijske utvrde u Vukovaru, dakle *iobagones castri*, tada potisnuto u podređeni položaj prema ivanovcima. To stanovništvo godine 1242. nije u potpunosti nestalo jer bi se u protivnom izgubilo i ime naselja, što se naprotiv nije dogodilo. Naime, srednjovjekovne isprave iz 14. i 15. stoljeća (1387.,⁴⁰ 1395.⁴¹ i 1478. godine) pokazuju kako se posjed *Horuathy / Horwati / Horvaty* prostirao na širem prostoru nego što je danas općina Stari Mikanovci, tj. obuhvaćao je i prostor današnje općine Vođinci, manji zapadni i jugozapadni dio današnje općine Ivankovo na istoku, prostor naselja Đurđanci na zapadu te dio prostora naselja Vrbica na sjeveru.

350); 1480/481: p. Horwath (Dl. 18 438).

A titeli prépostságé (1478), Erdőd tartozéka, 1480-ban 13 jobbágyal. Az óbudai apácák elfoglaltak egy hozzá tartozó szigetet, amely a Duna túlsó partján, Bács m.-ben feküdt (1480). — 1550 k. Hrvat puszta az erdődi náhijében, Erdőd után írják össze (Tapu defteri 1000, p. 17: Hīrvāt). Sontával szemben, a Duna mellett feküdt. (Cs. II. 317; Heller: Ver. 73.)

³⁵ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, str. 277

³⁶ Topografija 1999-2005.

³⁷ Šlaus 2000, str. 273 -284

³⁸ Smičiklas IV, str. 48-49, isprava broj 44

³⁹ Smičiklas IV, str. 236-239, isprava broj 208

⁴⁰ PISBiS I, str. 61-66, isprava broj 37

⁴¹ PISBiS I, str. 128-130, isprava broj 96

Potpuni opseg posjeda Horvati, tj. njegovih 8 naselja donosi isprava iz 1395. godine: na prvome je mjestu navedeno središnje mjesto posjeda *Horuathy*, zatim nekakav *Zeulews Zeule-vas* (?), možda današnji Soljak, jugoistočno od Starih Mikanovaca, na cesti prema Strizivojnoj ili zemljište Salaš, jugozapadno od Starih Mikanovaca u blizini peradarske farme ili možda najvjerojatnije toponim Selište, oko 1400 metara južno od središta današnjih Đurđanaca);⁴² potom *Ostrigouch* (*Ostrigovci, koje zbog nepostojanja suvremenog toponima nije moguće točno identificirati premda ih se općenito smješta u prostor južno od današnjih Vođinaca);⁴³ *Pethowch* (*predium Peczkocz* 1478.) = *Petkovci / *Pečkovci zemljište jugoistočno od Vođinaca;⁴⁴ *Vogicnh* (*Vogyncz*, 1478.; *Vogynchy* 1491.; *Wagynczy* 1508./1509.) = današnji Vođinci;⁴⁵ *Balaszfalua alio nomine Peskowcz* (*Pazakowcz* 1478.) / Blaževci, drugog imena Peskovci = zemljište Paskovac između Starih Mikanovaca i šume Cerik;⁴⁶ *Petrusfalua* (*Petrosyncz*, 1478.) = zemljište Petrošinci jugozapadno od Vođinaca prema Retkovicima⁴⁷ ili zemljište Petruševci, oko 1 kilometar zapadno od središta današnje Vrbice; *Zentmiclos* = *Sv. Nikola, današnji Stari Mikanovci, odnosno toponim Selište u prvom sjeverozapadnom susjedstvu današnjih Starih Mikanovaca;⁴⁸ i *Guresfalua* (*predium Gywrincz* 1478.) = današnji Đurđanci, zapadno od Starih Mikanovaca.⁴⁹

Samo ime Mikanovaca, kao jednog od naselja posjeda Horvati, izvedeno je dakle iz posvete nekakve crkve. Gdje se ona točno nalazila te je li bila župna crkva ili samo filijalna crkva, odnosno kapela nije do sada utvrđeno. Zna se samo kako je u Horvatima 1478. godine postojala zidana crkva kamenog tornja, tada već ruševna.⁵⁰ To je vjerojatno bila župna crkva Horvata, župe koju spominju papinski skupljači desetine između 1332.-1335. godine. Ukupno su tada papinski sakupljači u ovoj župi u šest svojih pohoda između 1332. i 1335. godine skupili 118 "banskih denara".⁵¹ Ovaj podatak svrstava župu u tadašnjim

⁴² Isto.

⁴³ Frković 1989, str. 15; Engel 1963-1998, str. 249 koji ga međutim izjednačava sa današnjim toponimom, odnosno zemljištem Vinjak, koje se otprilike nalazi točno na medi između današnjih starih Mikanovaca i Đurđanaca: **Vinnjak (Szőlös)** 1395: v. seu p. Zeulews (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: pred. Vynnyak (Dl. 18 145) — Vodjinci és Novi Mikanovci körül fekdüt. (Cs. II. 362, 355 Szöllös; Heller-Nehring 215).

⁴⁴ Engel 1963-1998, str. 154: **Osztrigonc** 1395: v. seu p. Oztrigonch (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826) — Vodjinci és Novi Mikanovci körül fekdüt. (Cs. II. 339; Heller-Nehring 133).

⁴⁵ Frković 1989, isto; Engel 1963-1998, str. 163: **Peckovc** 1395: v. seu p. Pethkowch [ű: Pechkowch] (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: pred. Peczkocz (Dl. 18 145) — 1570 k. Peckovci puszta az ivankovói náhijében, Roždívina faluhoz tartozik (McGowan 467: Bīčqīvī, Pīčqīvī). Ma talán hn. Vodjinci mellett DNy-ra. 1910. térk.: Bičko polje. (Cs. II. 292; Heller-Nehring 138, 140.) (**A kérést Rozsd fekvése dönti el.**)

⁴⁶ Engel 1963-1998, str. 251: **Vogyinc(i, Vagyinci)** 1395: v. seu p. Voginch (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: p. Vogyncz (Dl. 18 145); 1491: v. Vogynchy (Draskovich lt. 66-13, Df. 233 472); 1508/509: p. Wagynczy (Zay lt. C-1-32, Df. 265 814) — 1550-70 k. Vodjince falu az ivankovói náhijében, Polana földdel (Tapu defteri 1000, p. 142: Vokīnče; McGowan 468: Vokinči). Ma kzs. Vinkovcitól Ny-ra. H. Vodjinci. (Cs. II. 363; Heller-Nehring 198.)

⁴⁷ Engel 1963-1998, str. 162: **Paszakovc I. (Paszkovci, Balázsfalva)** 1387/388: p. Pazkocz (Dl. 7309, Smič. XVII. 89, reg.: Zs. I. 217); 1395: v. seu p. Balaszfalua al. nom. Pezkowch (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: p. Pazakowcz (Dl. 18 145); 1491: v. Pazkowczy (Draskovich lt. 66-13, Df. 233 472); 1508/509: p. Pazakowcz (Zay lt. C-1-32, Df. 265 814). — 1565-ben Pašakovce puszta a gorjani náhijében (Tapu defteri 351, p. 358: Pāšāqīvīnče diger). (Cs. II. 341 Paszkolcz; Heller-Nehring 137.) Mrzović körül fekhett.

⁴⁸ Frković 1989, isto.

Engel 1963-1998, str. 167: **Petrosovc I. (Petrosinc, Petrusfalva)** 1395: v. seu p. Petrusfalua (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: p. Petrosyncz (Dl. 18 145); 1491: v. Pethrosewcz (Draskovich lt. 66-13, Df. 233 472); 1508/509: p. Petrosowcz (Zay lt. C-1-32, Df. 265 814); 1525: port. p-naria Petrosyncz (Zay lt. A-1-87h, Df. 285 358); 1526: totales p-es ... Pethrosyncz (Zay lt. G-2-1, Df. 265 889).

— 1550-70 k. Petrošinci puszta az ivankovói náhijében, Retkovci népe műveli (Tapu defteri 1000, p. 144: Pītrošīnče; McGowan 473: Pītrošīnči). Vodjinci és Retkovci között fekdüt. (Cs. II. 343; Heller-Nehring 141).

⁴⁹ Engel 1963-1998, str. 155: **Szentmiklós** 1395: v. seu p. Zentmiclos (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826) — Vodjinci és Novi Mikanovci körül fekdüt. (Cs. II. 353; Heller-Nehring 214).

⁵⁰ Engel 1963-1998, str. 58: **Gyürinc (Gyürefalva)** 1395: v. seu p. Gurefalua (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3826); 1478: pred. Gywrincz (Dl. 18 145); 1508/509: p. Gywryncz (Zay lt. C-1-32, Df. 265 814) — Vodjinci és Novi Mikanovci körül fekdüt. (Cs. II. 313 Györefalva; Heller-Nehring 64).

⁵¹ Ovaj podatak sadržan je, među drugim brojnim ostalim vrijednim podatcima vezanim za kasnosrednjovjekovnu povijest Slavonije i Srijema, u ispravi stolnobiogradskog kaptola od 24. studenog 1478. godine. Kako to objašnjava Andrić 2001, str. 109, njom je Job Gorjanski (†1481.), inače posljednji muški potomak palatinske grane roda Gorjanskih, predao znatan dio svojih posjeda Nikoli Szécsiju Gornjolandavskom, a u ime "djevojačke četvrtine" Helene Gorjanske, Nikoline bake koja je

Horvatima u skupinu župa srednje porezne jakosti, a na temelju usporedbe s iznosima poreza uplaćenim u isto vrijeme u drugim okolnim župama (npr. u Sv. Iliji, na mjestu današnjih Vinkovaca), mogu se izvoditi i demografske procjene stanovništva. Prema ovoj analogiji možemo pretpostaviti kako crkvena župa u Horvatima, kojoj je vrlo vjerojatno pripadalo svih 8 spomenutih sela posjeda Horvati, u četvrtom desetljeću 14. stoljeća nije mogla brojati više od 250-300 duša.

Nije uopće sigurno je li župska crkva u Horvatima nosila posvetu sv. Nikoli, kako je glasilo naslovnik crkve ili kapele po kojem su srednjovjekovni Mikanovci očito dobili ime.

Međutim, u Novima Mikanovcima i danas postoji stara romaničko-gotička crkva sv. Bartola, uz koju je i mjesno groblje. Pod imenom sv. Bartola ona se spominje tek godine 1660. u izvještaju Petra Nikolića, koji je kao biskupski vizitator zagrebačkog biskupa Petra Peretića tada utvrđivao granice zagrebačke biskupije u Slavoniji. U njegovom se izvještaju za nju veli: *...In parochia Verbicze in pago Michanovczy integra lapidea ecclesia sub titulo Bartholomeo apostoli, et sunt tria loca ubi celebratur, parva vestigia murorum ibi, ignorantur nomine propria...*⁵² Iz ovog zapisa vidljivo je kako su osim Sv. Bartola u tadašnjoj Vrbičkoj župi, kojoj su pripadali i Mikanovci, postojala još tri mjesta u kamenim ruševinama gdje se nekad održavalo bogoslužje. Jedno od tih mjesta vrlo vjerojatno bila je i crkva ili kapela sv. Nikole, po kojoj su Mikanovci dobili ime. Gdje se ona točno nalazila, nemoguće je utvrditi, kao što je slučaj i za druga dva, u izvještaju iz 1660. godine, spomenuta mjesta ruševnih crkava.

Sv. Bartol je prema stilskim osobinama miješanih romaničko-gotičkih značajki (gotički apsidalni završetak s kontraforima sa zapadne strane i okrugli romanički zvonik u obliku obrambene kule sa zapadne strane). Upravo zbog takvih osobina neki nastanak crkve sv. Bartola u Novim Mikanovcima stavljaju u sredinu i drugu polovicu 13. stoljeća, a njezinu gradnju pripisuju redu ivanovaca, koji je posjedom Horvati vladao tijekom 13. stoljeća. Osim toga, arheološka istraživanja provedena unutar crkve nisu za sada potvrdila da se ispod nje nalazila još starija romanička ili predromanička crkva.⁵³

Pouzdanost se može reći da je crkva sv. Bartola, tj. njezin kosi toranj koji u najvišem dijelu postaje osmerostran, građena i u funkciji stražarnice kojom se nadzire čitava okolica u krugu od desetak kilometara. Položaj sv. Bartola upravo je izvrstan, jer se nalazi na brijevu, tj. na posljednjoj padini "đakovačko-borinačke" uzvisine koja se izdiže iznad prostrane ravnice koja se otvara s južne strane te uzvisine. Kosina tornja nije nastala zbog slijeganja terena, nego vjerojatno iz razloga njegove brze gradnje, što samo indicira kako je crkva sv. Bartola nastala vrlo brzo nakon tatarskog pustošenja Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva 1242. godine, pa bi stoga njezini graditelji očito bili ivanovci. Gotičke osobine očito su dogradnje crkve koncem 13. ili početkom 14. stoljeća, kada posjedom Horvati više nisu vladali ivanovci, već obitelj Bánca te je ona možda u tom vremenu, od ivanovačke redovničke, postala župna crkva na posjedu Horvati.

Tomu u prilog toga ide i činjenica kako se u neposrednoj blizini Sv. Bartola, u njivama podno crkve, tj. oko samog mikanovačkog groblja uz ovu crkvu, ali više na jugozapadnu stranu, na površini često nalaze srednjovjekovna keramika i novac, što nesumnjivo upućuje na postojanje srednjovjekovnog naselja i njemu pripadajućeg župskog groblja u neposrednoj blizini. Stoga su crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima i njoj obližnji prostor naizgledniji kandidat za smještaj iščezlog srednjovjekovnog naselja *Hrvati. Štoviše, oko Sv. Bartola se osim srednjovjekovnih artefakata nalazi i rimska keramika, pa će i srednjovjekovne *Hrvate trebati svrstati u red onih srednjovjekovnih naselja nastalih na istim pozicijama na kojima je, ili u njihovoj neposrednoj blizini, i tijekom antike postojalo naselje ili kakva *villa rusetica*. Treba još dodati

bila sestra Jobova djeda Nikole II. Gorjanskog. Isprava je zapravo svojevrsan inventar nepokretnih dobara obitelji Gorjanskih. Sadrži sveukupno 50 izvornih stranica, a čuva se u Mađarskom državnom arhivu pod inventarnim brojem Dl. 18145. Nažalost, do danas nije u cijelosti objavljen ni od mađarske, a ni od hrvatske historiografije iako je isprava neizmerno vrijedna kao izvor za ekonomsku, demografsku i crkvenu povijest te povijesnu topografiju Slavonije i Srijema u kasnom srednjem vijeku. Podatci iz ove isprave sadržani su u obliku kratkih zapisa već u opsežnom radu mađarskog medievista Csánkija (Csánki 1890-1897). Njegove je zapise uglavnom manje-više dosljedno koristio Bösendorfer 1910, kojim sam se i ja koristio.

⁵² Engel 1963-1998, str. 85: 1332—7/Pp. Reg: *Blas. sac. de Hurnasy, sac. de Hurachi, Hencellinus de Hudwarcy, Fab. de Wduari (!), ~ Chorwati, ~ Arroad* (Vat. I/1. 245, 270, 280, 288, 299, 314), 1332: 28 banalis, 1333 I: 30 banalis, 1333 II: 15 banalis, 1334 I: 10 banalis, 1334 II: 20 banalis, 1335 II: 15 banalis; kao i Bösendorfer 1910, str. 199

⁵³ Đ. Szabo 1966-1967, str. 342

kako neki autori poput Š. Frkovića samo središte srednjovjekovnog posjeda *Hrvati smještaju upravo oko crkve sv. Bartola.

Drugi autori, poput Vladimira Gossa, spekuliraju o možebitnom ranijem postanku crkve sv. Bartola. Goss tako na temelju analogija s nekim romaničkim "utvrđenim" crkvama u Švedskoj, Poljskoj i Engleskoj vrijeme gradnje crkve sv. Bartola stavlja u prvu polovicu ili sredinu 13. stoljeća, a njezin nastanak vezuje uz kolonizaciju "Sasa", odnosno Nijemaca u Ugarskom Kraljevstvu.⁵⁴ Osobno mi se njegova teza čini prenapregnutom jer u prostoru srednjovjekovne Vukovske županije nema čvršćih dokaza, ni povijesnih ni toponimijskih, neke brojnije kolonizacije "Sasa". Iznimku od ovog pravila činio bi jedino slučaj županijskog središta u Vukovu, te pojedinačni primjeri doseljavanja pripadnika feudalne elite njemačkog podrijetla, vezani uz kraljevska darivanja posjeda u Vukovskoj županiji.

E. Gašić misli kako je ispravom pape Grgura XI., izdane u Avignonu 16. veljače 1376. godine na ime tadašnjeg mačvanskog bana Ivana Horvata, na mjestu današnje Vrbice, osnovan franjevački samostan kojemu je tada pripala crkva sv. Bartola. U ispravi je, međutim, samo riječ o tome da je Ivanu Horvatu dopušteno da na svojem posjedu ...*feudo proprio*... naseli franjevce poradi borbe protiv šizmatika i patarena. Prema Gašiću, samostan u Vrbici spominje se 1379. i 1390. godine, a egzistirao je navodno između 1376. i 1533. godine.⁵⁵ Te tvrdnje treba uzeti s velikom rezervom, jer se izričaj ...*feudo proprio*... nužno ne mora odnositi na *Horvate; to bi mogao biti bilo koji drugi od brojnih posjeda koje je obitelj Horvat imala ne samo u Vukovskoj već i u Požeškoj te Bačkoj županiji.

Crkva sv. Bartola obnovljena je 1731. godine, za biskupovanja "bosanskog", odnosno đakovačkog biskupa Petra Bakića od Laka (1716.-1749.), o čemu svjedoči i kameni natpis⁵⁶ iznad vrata s južne strane crkve, te je sve do godine 1810. bila zajednička vrbička i mikanovačka župna crkva.

Drugi, međutim, središte srednjovjekovnih Horvata smještaju na svakako najpoznatiji mikanovački arheološki lokalitet, *Damića gradinu*, višeslojni prapovijesni lokalitet *tell* tipa), koji se nalazi u samom središtu Starih Mikanovaca. Povod takvom njihovom smještaju bio je Marsiglijev crtež Damića gradine iz godine 1726., na kojem je vidljiv tlocrt temelja četverokutnog objekta. Taj objekt neki su vrlo vjerojatno pogrešno interpretirali kao ostatke fortifikacija srednjovjekovnoga feudalnog utvrđenja u Horvatima, jer Marsiglijeva jezična konstrukcija sadržana u komentaru crteža, koja u latinskom jeziku glasi ...*in quo turzicula lignea*...⁵⁷ ne znači u hrvatskom prijevodu ništa drugo negoli ...*u kojem (je) turcikula = turska kula drvena*... Konačno, ne postoji ni jedan srednjovjekovni izvor koji bi u *Hrvatima spominjao ikakvu utvrdnu (*castrum, castellum*). Doduše, nije isključeno kako je velikaška obitelj Horvat-Bánca, kojim su Horvati bili središnji i najvažniji posjed i u kojem su vrlo vjerojatno stalno boravili, gradila kakve, barem drvene fortifikacije, za osiguranje svojeg plemićkog dvora što su ga ondje imali.

Zaštitna arheološka istraživanja provedena godine 1980. na Damića gradini također, bar za sada, nisu potvrdila srednjovjekovne artefakte, ali su zato iznjedrila vrijedne prapovijesne arheološke nalaze. Unatoč ovom izostanku, Š. Frković iznosi tvrdnje o čestim slučajnim nalascima rimskoga i kasnijeg arheološkog materijala na Damića gradini i u Starim Mikanovcima.⁵⁸

Bilo kako bilo, posjed Horvate je, vjerojatno zakupom od ivanovaca, krajem 13. stoljeća stekla ugledna ugarska velikaška obitelj Bánca, koja je ime dobila po mjestu Bánca u Bačkoj. Prvi poznati Bánca, koji je nosio pridjev *Aranyas de Horvati*, bio je stanoviti Toma.⁵⁹ Od sada će ovi Bánce tijekom čitavog

⁵⁴ Krznarić-Škrivanko 1999, str. 333–335. U temeljima Sv. Bartola utvrđena su proširenja koja se ipak ne mogu interpretirati kao ostatci neke starije građevine.

⁵⁵ Goss 2003.

⁵⁶ Gašić 2000, str. 135, 140

⁵⁷ *Aedem hanc divo Bartholomeo sacram Petrus Bachich de Lach, episcopus bosnensis ferventissimi zeli pro domo et salute... ximi, in perenne divini cultus munimen restauravit anno, quo Benedictus XII. Pont. Ma. necessitate fatorum adactus obiit in pace perpetua requivit. 1731.*, preuzeto iz Szabo 1966-1967, str. 343

⁵⁸ Objavljeno je to sve u Marsiglijevu djelu *Danubio Pannonico Mysicus*, Amsterdam 1726, a potpuni zapis o Damića gradini u ovom djelu glasi: ...*in Mikanoftzi pago Sclavoniae...*, *monticulum ab adjacente pago Sclavoniae, ita dicto, denominatus ad 30. passus altitudine sua affugens, manufactus absque dubi denominatus ad 30. passus altitudinem sua affugens, manufactus absque dubio, cujus summitatem circumcirca vallum ambit, diametro passuum 140. Reductum autem, in quo turzicula lignea, praeterito saeculo exstructum esse constat...*, Preuzeto preko: Đ. Szabo 1966-1967, str. 342

⁵⁹ Frković 1989, str. 63-65

14. stoljeća nositi naslov *de Horvati*, prema svojem prvom i najznačajnijem posjedu, od mnogobrojnih, u tadašnjoj Vukovskoj županiji.

Horvate, kao i sve ostale mnogobrojne posjede u Vukovskoj županiji isti su, formalnopravno još 1387., a stvarno najkasnije 1394. godine, izgubili zbog vodeće uloge koju su između 1386. i 1394. godine imali u protudvorskom pokretu lige ugarskih i hrvatskih velikaša protiv kraljica Elizabete i Marije te poslije Žigmunda Luksemburškog (1387.—1437.). Većina njihovih posjeda, pa i sami Horvati, pripali su njihovim glavnim protivnicima, braći Nikoli II. (*1367.—†1433.) i Ivanu (*1371.—†1429.) Gorjanskom. Palatinska grana Gorjanskih držat će Horvate sve do smrti njihovog posljednjeg člana, Nikolina unuka Joba (†1481.), nakon čega je posjed prešao u ruke banske grane tog roda. Pretposljednji poznati predosmanlijski spomen posjeda i naselja *Horwathy* seže u godinu 1506., kada mu je posjednik bio Lovro Bánffy Gorjanski (†1526.).

Posjed Lovre Bánffyja *Horwath* spominje se i u listini (izvještaju) izdanoj 20. lipnja 1521. u Sv. Iliji (Vinkovcima) od strane dvojice vukovskih podžupana Jurja Bánffyja od Talovca i Emerika Székelyja od Rücsa (Ručeva). Radi se o istrazi ovih podžupana u povodu optužaba vicepalatina Ivana od Gétyea, tadašnjeg vlasnika ivankovačkog vlastelinstva, kako je Lovrin oficijal Ivan koji je stanovao na Lovrinu posjedu *Horwath*, silom oteo konja jobagionu Marku, koji je živio na vicepalatinovu posjedu Ivankovu (*Iwanka*).⁶⁰

Lovrin sin Ladislav (†1528.) vjerojatno je sljedeći posjednik u Horvatima, a kako je on bio i posljednji muški potomak banske grane Gorjanskih, Horvati su kao i ostali posjedi «Banića» očito morali prijeći u ruke neke druge plemićke obitelji. Međutim, za posljednjih 9 godina prije konačnog osvajanja središnje i zapadne Slavonije od strane Osmanlija 1537. godine čini se kako nema vijesti o posjednicima Horvata.⁶¹

Moguće je da središnje mjesto koje je čitavom posjedu dalo ime, to osmanlijsko osvajanje nije ni doživjelo. Ono se u popisu Požeškog sandžaka iz 1579. godine već navodi kao *mezra* ili pustoselina u području relativno napučenih Mikanovaca, koji su tada imali 36 kuća. Ovo je i posljednja vijest o naselju znakovita etničkog imena Hrvati. Međutim, stanovništvo koje je naselju negdje u 11. ili najkasnije 12. stoljeću dalo ime, nije nestalo, dapače, ono je tijekom osmanlijskog razdoblja opstalo u Mikanovcima te je vjerojatno u nekoliko navrata ojačano novim migrantima s juga, na što upućuju imena i prezimena nekih stanovnika u spomenutom osmanlijskom popisu iz 1579. godine.⁶²

U velikom protuosmanlijskom ratu (1683.—1699.), kada su oslobođeni veliki prostori Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, Mikanovci nisu imali znatnije gubitke stanovništva jer su prema prvom postosmanlijskom popisu iz godine 1702. imali 31 kuću, dakle samo 4 manje nego 1579. godine. Isti popis iz 1702. godine navodi osim stare crkve sv. Bartola i to kako je: *...u staro vrime ovdena je bilo misto taborsko kod sela od zemlje ugradjeno Mikanovački šanac (Mikanovaczký Sanacz), od kojega temelji do sada se nahode...*⁶³

Podatak se nesumnjivo odnosi na *Damića gradinu* u Starim Mikanovcima, koju je 24 godine kasnije spomenuti Marsigli nacrtao i opisao s vidljivim ostacima drvene arhitekture.

⁶⁰ Klaić 1983, str. 102

⁶¹ Andrić 2004, str. 59

⁶² Engel 1963-1998, str. 85, u svojoj čestici o Horvatima, pored izvora spomenutih u mojem tekstu, navodi još neke srednjovjekovne izvore u kojima se Horvati neizravno ili izravno spominju: Horváti 1238/377: t-m ad 10 ar. nomine *Croat!*, a castro de Walkoy exemtam, que est contigua t-e eiusdem domus ... Magna Villa, cum silva pertinente ad ipsam (Dl. 106 180!, F. IY/1. 108); 1244/375: pr. *Urvati* ... cruciferorum (Smič. IV. 238); 1332—7/Pp. Reg: Blas. sac. de Humasy, sac. de Hurachi, Hencellinus de Hudwarcy, Fab. de Wduari (!), ~ Choruati, ~ Arroad (Vat. I/1. 245, 270, 280, 288, 299, 314); 1348: mg. Pet. f. Pauli de Horwaty (DMV 59, Df. 218 555, Smič. XI. 449); 1351: mg. Pet. f. Pauli f-i Thome dicti Aranyas de Horwaty pro universitate nob-um C-us de Walkow (Dl. 4221, A. V. 517, Smič. XII. 37); 1355/357: mg. Petr. f. Pauli de Horuaty (Dl. 41 310, A. VI. 263, 265, Smič. XII. 272, 274); 1387/388: p. Horwaty (Dl. 7309, Smič. XVII. 89, reg.: Zs. I. 217); 1395/395: Jo. a-diac. Nic. et Lad. f-i St-i f-i Petri de Horuathy (Dl. 8028, reg.: Zs. I. 3775); 1395: v. seu p. Horuathy (Dl. 8028, reg.: reg.: Zs. I. 3826); 1408: p-es Horwaty et Nogfalu cum earum pert. (Zay lt. C-1-5, Df. 265 781, F. X/4. 672, vö. Zs. II. 6221); 1413/421: in Horuaty (Dl. 87 956, reg.: Zs. IV. 1068); 1432: curia in Horuathy (H. VII. 452-4); 1455: ad ... Horwathy (Dl. 33 806); 1478: p. Horwathy (Dl. 18 145); 1491: v. Horwathy cum tributo (Draskovich lt. 66-13, Df. 233 472); 1506/507: p. Horwathy (Zay lt. C-1-29, Df. 265 809); 1508/509: p. Hervathy, ... trib. in prescriptis p-bus ... Horwathy (Zay lt. C-1-32, Df. 265 814); 1521: Jo. officialis ... Laur-i Banffy de Gara in p-e sua Horwath constitutus (Zay lt. C-1-34, Df. 265 816).

⁶³ Hafizović / Mažuran / Sršan 2001, str. 156-157

Sve to navelo je dio autora da na *Damića gradini* traže samo središte posjeda Horvati, tj. feudalnu utvrdu i dvor (...*curia in Horuathy*...1432.)⁶⁴ hospitalaca te njihovih nasljednika, velikaških obitelji Bánčsa-Horvat i Gorjanski.

Postoji i treća mogućnost, prema kojoj bi položaj središta srednjovjekovnih Horvata trebalo tražiti na nekoj drugoj lokaciji. Jedna od njih je i toponim Šamac, koji se nalazi na zapadnom kraju današnje Vrbice, tj. od njezinog središta je udaljen samo 800 metara. Od središta Starih Mikanovaca ovaj Šamac udaljen je 2-2,5 kilometra prema sjeveru. Treba još dodati kako ni položaj Vrbice u prošlosti nije bio na današnjemu mjestu, već 1-1,5 kilometara istočnije, gdje i sada postoji toponim "Stara Vrbica".

Rodoslovlje obitelji Bánčsa-Horvat:

A1. Toma "*Aranyas*" *de Horvati*; oko 1280.-1300.

B1. Pavao Horvat

C1. Petar Horvat (1348.-1355.); 1351. godine zastupnik vukovskog plemstva na saboru plemstva Bačke županije.

D1. Ivan ("Ivaniš") Horvat (1376.-†1394.) mačvanski ban te vukovski, srijemski i bodroški župan (1376.-1386.); protukralj Ladislav Napuljski proglasio ga 1391. godine svojim glavnim namjesnikom u Ugarskoj i Hrvatskoj; zarobljen kod Dobora u Usori u kolovozu 1394. godine; mučen i pogubljen u Peču u iste godine

E1. ?Pavao (1377.)⁶⁵

E2. ?Juraj (1377.)

D2 Pavao Horvat (?1370.⁶⁶-?†1394.), zagrebački biskup (1379.-1386.), od 1384. godine idejni predvodnik lige ugarskih i hrvatskih velikaša protiv kraljica Marije i Elizabete te poslije Žigmunda Luksemburškog; zarobljen u bitci kod Dobora u Usori 1394. godine; iste godine na suđenju u Budimu jedini od trideset i jednog optuženog "ustanika"; zbog svojeg svećeničkog staleža izbjegao pogubljenje, ali mu se od tada u povijesnim izvorima gubi svaki trag; smatra se kako je potajno umoren u zatočeništvu.

D3. Ladislav Horvat (†1387.); poginuo u borbama koje su se u ljeto 1387. godine vodile sa Žigmundovim pristašama u Baranskoj, Vukovskoj, te Srijemskoj županiji

SKRAĆENICE

DAO - Državni arhiv Osijek

GMV - Gradski muzej Vinkovci

GOMHV - Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci

HBL - Hrvatski biografski leksikon

OA - Opuscula Archaeologica

PISBiS - I. Mažuran, *Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema*, Sv. I., 1390.-1409., Osijek, 2002.

⁶⁴ Szabo 1966-1967, str. 342

⁶⁵ Bösendorfer 1910, str. 199

⁶⁶ Smičiklas XV, str. 289. U popisu svjedoka, a nakon navođenja ugarskog palatina Nikole I. Gorjanskog i hrvatskog bana Nikole Seča, navode se "meštiri" ...*Pauli et Georgii, filiorum quondam Ioannis de Macho*...

LITERATURA

Andrić 2001

S. Andrić, *Potonuli svijet, Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod 2001.

Andrić 2003

S. Andrić, *Srednjovjekovno Ivankovo i njegovi gospodari*, Monografija Ivankovo, Vinkovci 2003.

Andrić 2004

S. Andrić, *Srednjovjekovna naselja na mjestu Vinkovaca*, u rukopisu, 2004.

Bojničić 1995

I. v. Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, faksimil pretisak iz 1899. godine, Zagreb 1995.

Bösendorfer 1910

J. Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti, S osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske te Kr. i Slob. Grada Osijeka u srednjem i novom vijeku*, Osijek 1910.

Budak 1989

N. Budak, *Ivan od Paližne, prior vranski, vitez sv. Ivana*, Historijski zbornik, Zagreb 1989, god. XLII (1)

Csánki 1890-1897

D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza: a Hunyadiak korában*, VII., Valkóvarmegye, Budapest 1890-1897.

Dobronić 1998

L. Dobronić, *Svetište Majke Božje garičke i plemići iz Paližne*, Kaj 31 (1998), 69-78

Engel 1963-1998

P. Engel, *Rukopis o Vukovskoj županiji za 5. svezak povijesno-topografskog priručnika Ugarske poznatog kao: György Györffy, Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza*, sv. 1-4, Budapest 1963-998.

Frković 1989

Š. Frković, *Feud Hrvati i druge crtice za povijest Mikanovaca*, Vinkovci 1989.

Gašić 2000

E. Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-Đakovačke i Srijemske*, Osijek 1944., pretisak, Osijek 2000.

<http://genealogy.euweb.cz/hung.html>

Goss 2003

V. P. Goss, *Crkva sv. Bartola u Mikanovcima-romanika između Save i Drave i europska kultura*, Peristil, XLVI, Zagreb 2003.

Goldstein 1996

I. Goldstein, *Kronologija, Hrvatska-Europa-Svijet*, Zagreb 1996.

Hafizović/Mažuran/Sršan 2001

F. Hafizović / I. Mažuran / S. Sršan, *Popis sandžaka Požege 1579. godine*, DA Osijek, Osijek 2001.

Horvat 2000

R. Horvat, *Srijem, Naselja i stanovništvo*, pretisak, Slavonski Brod 2000.

Hrvatski bibliografski leksikon 1983-2005

Hrvatski biografski leksikon, 1-6., Zagreb 1983-2005.

Hrvatska enciklopedija 1999-2004

Hrvatska enciklopedija, 1-6, Zagreb 1999-2004.

Klaić 1983

N. Klaić, *Crtice o Vukovaru u srednjem vijeku*, Vukovar 1983.

Klaić 1975

V. Klaić, *Povijest Hrvata*, I-V, Zagreb 1975.

Krznarić-Škrivanko 1999

M. Krznarić-Škrivanko, *Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških iskopavanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci za 1997. i 1998. godinu*, GOMHVk 16., Vinkovci 1999, 333-335

Laszovski 1904-1908

E. Laszovski, *Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane / Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim "Campus Zagrabiensis" dictae, Codex Turopoljensis*, I.-IV., Zagreb 1904-1908.

Mažuran 1988

I. Mažuran, *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, JAZU, Osijek 1988, 74-75

Mažuran 2002

I. Mažuran, *Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema*, Sv. I, 1390-1409, Osijek 2002.

Nodilo 2003

B. Nodilo, *Ruševine zamkova na samoborskom i žumberačkom gorju*, Građevinar 55 (2003) 4, 239-246

Pavičić 1940

S. Pavičić, *Vukovska župa, U razvitku svoga naselja od XIII. do XVII. stoljeća*, I. dio, Zagreb 1940.

Petković

D. Petković, *Srednjovjekovni toponim Horvati kod Mikanovaca u svjetlu kranometrijskih analiza srednjovjekovnih nalazišta središnje Europe*, GOMHVk 19, Vinkovci 2002, 125-148

Petković 2003

D. Petković, *Redovničke zajednice razvijenog i kasnog srednjeg vijeka na vinkovačkome području*, GOMHVk 20, Vinkovci 2003, 111-136

Rationes collectorum 1887

Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria 1281.-1375., (Monumenta vaticana historiam regni hungariae illustrantia), series I., tomus I., Budapest 1887.

Vukičević-Samardžija 1986

D. Vukičević-Samardžija, *Sakralna gotička arhitektura u Slavoniji*, Zagreb 1986.

Smičiklas/Kostrenčić 1905-1934

T. Smičiklas/M. Kostrenčić, *Codex Diplomaticus... / Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Svesci III.–XV., JAZU, Zagreb 1905 -1934.

Szabo 1966-1967

Đ. Szabo, *Spomenici prošlosti u Srijemu; Mikanovci, Ledinci, Babska i Lipovac*, GOMHVk 5, Vinkovci, 1966-67.

Šlaus 2000

M. Šlaus, *Kraniometrijska analiza srednjovjekovnih nalazišta središnje Europe: Novi dokazi o ekspanziji hrvatskih populacija tijekom 10. do 13. stoljeća*, OA 22, Zagreb 2000, 273-284

Topografija 1999-2005

Topografija nalaza i nalazišta bivše općine Vinkovci, interna dokumentacija, neobjavljeno, GMV, 1999-2006.

Veliki atlas Hrvatske 2002

Veliki atlas Hrvatske, u mjerilu 1 : 100000, Mozaik knjiga, Zagreb 2002.

Summary

Croatian Names in Medieval Slavonia— according to Examples in Diplomatic Sources from the 13th to the 15th Century

Key words: *Croats, medieval ethnotoponyms, medieval personal and family names, medieval topography, High and Late Middle Ages, Slavonia.*

The subject of this work, via a few examples from diplomatic sources of the period of the 13th to 15th centuries, are family and personal names as well as toponyms which are without doubt derived from the ethnonyms *Hrvat* and *Hrvati* and which have been “caught” in the area of medieval Slavonia especially in the areas of the medieval counties of Vukovar, Požega, Križevci, and those parts of Baranje county which were located on the right bank of the Drava.

The Hungarian branch of historical topography within medieval knowledge, which is much more advanced than the Croatian, has already confirmed with a reasonable degree of confidence, that there is almost no county of the medieval Kingdom of Hungary in which there did not exist at least one similar toponym derived from a Croatian ethnic name. Therefore the presence of ethnonyms and ethnotoponyms of the same origin should be less strange on the southwestern edge of the area of Pannonia and Hungary, or in the framework of the Kingdom of Slavonia which is also geographically closer to the original source of that ethnonym in the area of the eastern Adriatic and western Dinarics.

These assertions are easily verifiable in the volumes of the extensive Hungarian medieval famous Györfly historical topographical handbook (György Györfly, *Az Árpád-kori Magyarorság történeti földrajza*, vols. 1–4, Budapest, 1963–1998), or in the handwritings of the late Hungarian historian Pál Engel (1938–2001), prepared for the 5th volume of the above handbook and which should have also addressed the areas of those “south Hungarian counties” especially Vukovar and Požega which were also considered part of the Kingdom of Slavonia. There also exists a range of other works of Hungarian medievalists who address the appearance of toponyms in the “Hungaro-Slavonian” medieval area both derived from the ethnonyms of *Hórvat(i)* as well as toponyms derived from “Vlach ethnicities” or *Olasz(i)*.

The origin of some of these toponyms in the area of Pannonia, at least as far as the name *Hórvat* is concerned, is certainly of relatively great age, or some of them seem to date at the latest from the transition from the early to the high Middle Ages, that is at the latest from the period of the 11th and 12th centuries because some of them such as these medieval *H(ó)rvats* in the area of today’s Mikanovci in Vukovar-Srijem county were registered as far back as the early 13th century.

Of course all these *Hórvat* toponyms which existed in the areas of medieval Slavonia and Hungary do not necessarily mean that those settlements were always inhabited by ethnic Croats in the medieval sense but we can suppose that those same settlements were at least founded and settled by people of Croatian ethnic origin.

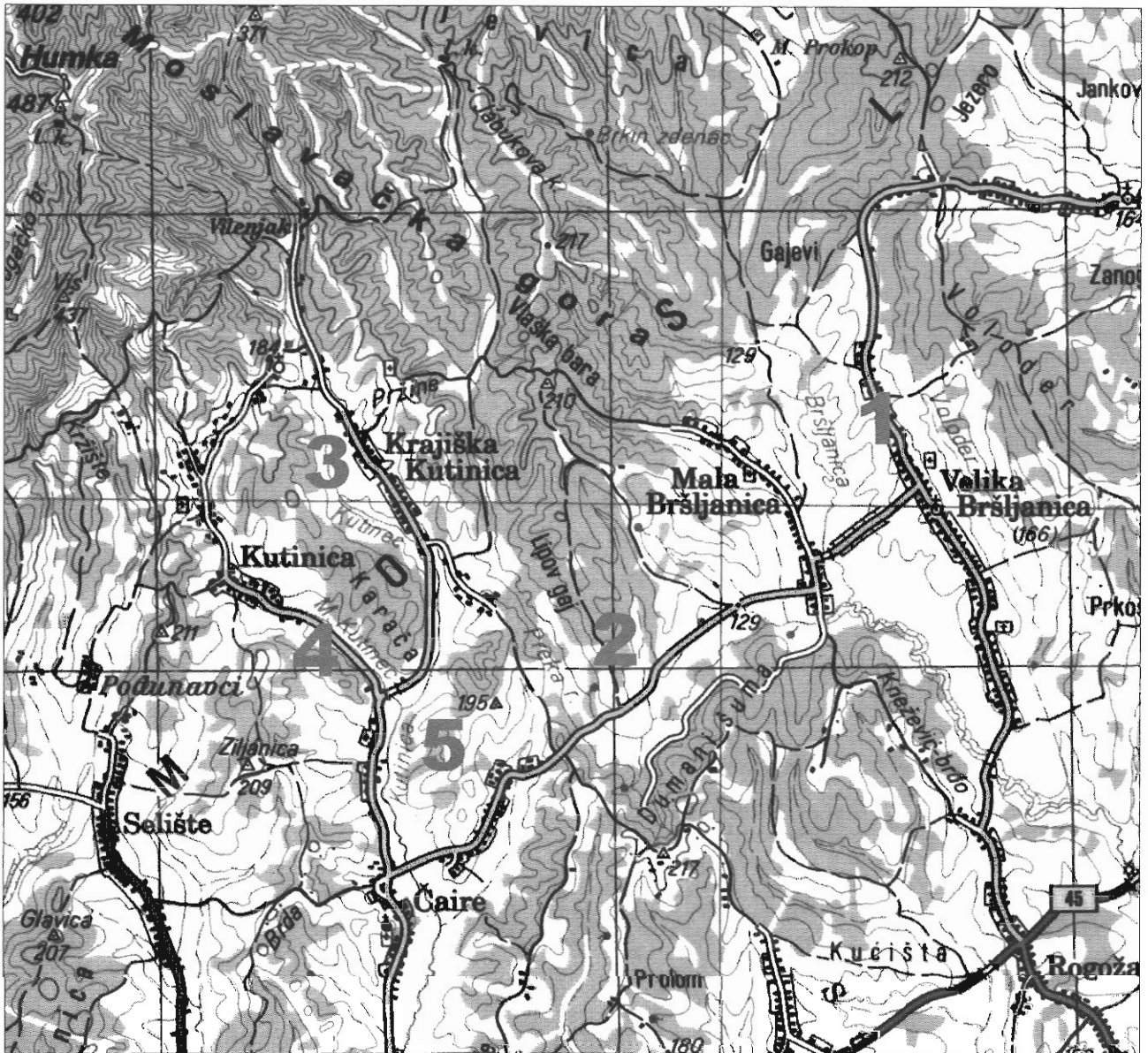
Therefore we can very really imagine migrations of individuals or better said “warrior-noble” family groups or clans from the Croatian heartlands of the eastern Adriatic and west Dinarics to Pannonia and that at the latest immediately after the moment when the Kingdom of Croatia came into the possession of the Arpadovičs at the end of the 11th century. It seems that the Hungarian king himself, and this is as valid for the Anžuvinci and later rulers as for the Arpadovičs, initiated the migration of these Croatian “warrior-noble” family groups.

Such examples of the migration of Croatian noble ancestors from the heartlands to medieval Slavonia were noted in diplomatic sources from as early as the 13th century, which was best shown back in the early 1950s by Croatian medievalist Miho Barada in his work *Lapčani*. There he showed how individual members of one old Croatian rural community which originated in the Lapac, now disappeared, on the coast in the diocese and county of Nin, that is in the hinterland of Zadar during the 13th and 14th centuries founded a series of new noble communities starting with Karin in the 11th century and then in the 13th century in Gomiljani near Bužan in Lika, in Donji Lapac and Nebljuh also in Lika and then finally in the area of lower Pounj in the county of Gorje which was already located in medieval Slavonia.

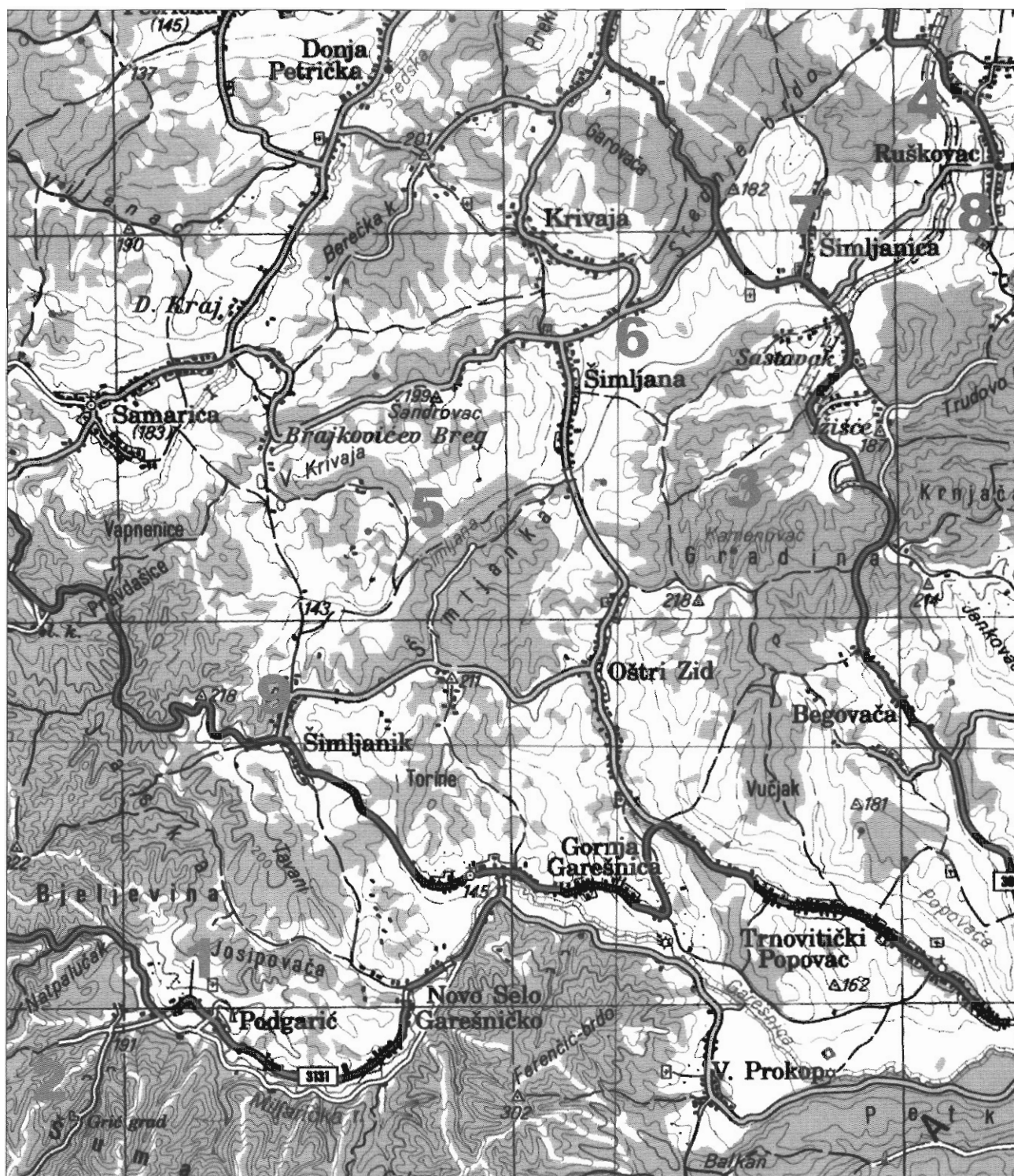
Of course these migrations of individuals and family communities in the period from the 12th to the 14th century and which mainly remain unnoted in diplomatic sources are far from those great massive migrations from the “western Balkans” which began in the second half of the 15th century caused by Ottoman expansion. The same migrations of “Yugoslav ethnicities” caused by the Ottoman conquests would crash in the period from the 15th to the 18th century in a series of time waves onto Pannonia and the surroundings areas. The western Croatian half of these migrations in the north had by the 16th century reached the area of today’s Gradišće, Moravia and Slovakia but also the area of modern-day Slovenia, Istria and the west coast of Italy.

These Ottoman conquests in southeast Europe had numerous cultural, ethnic, political and other consequences which are still felt today and of which certainly one of the more interesting facts is that the surname Horvat is one of the most common among the Hungarians and Slovenes of today.

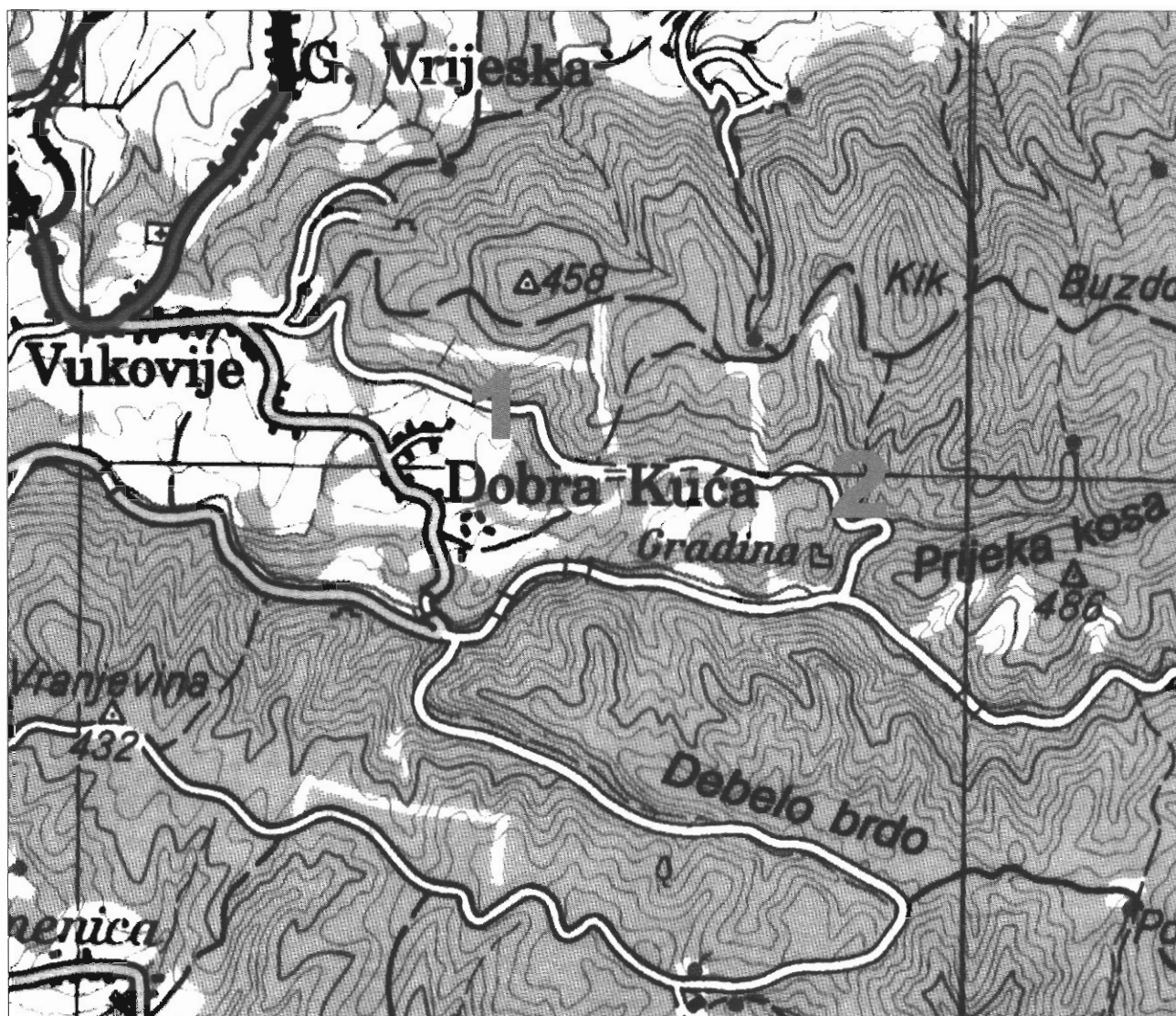
Translation: Nicholas Philip Saywell

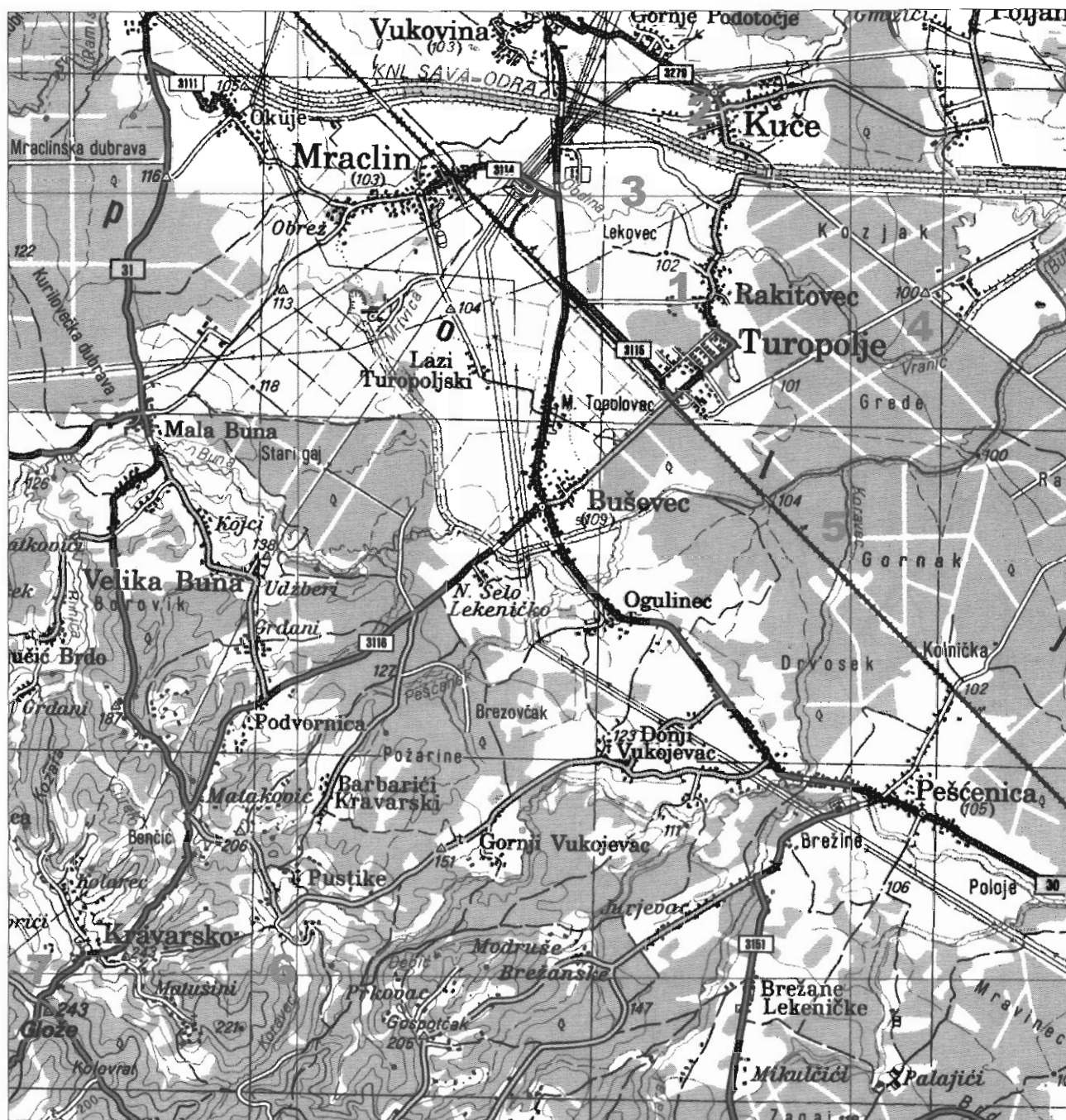
Sl. 1. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Garešnica 47) koji prikazuje prostor sjeveroistočno od današnje Kutine i jugozapadno od Garešnice, odnosno širu okolicu današnjih sela Male i Velike Bršljanice, u blizini kojih se u 13. stoljeću nalazio posjed garešničkih predijalaca Hrvatina i Nodulke, sinova Tolimirovih: 1. prostor sela Velike i Male Bršljanice te potoka Bršljanice; 2. potok Preka rijeka (fluvio Preben / fluvium Preben, 1264.); 3. potok Kutinec kraj sela Krajiške Kutinice; 4. potok Mali Kutinec kraj sela Kutinice; 5. potok Kutinica kraj sela Čaire (minorem Katinnam, 1265.)

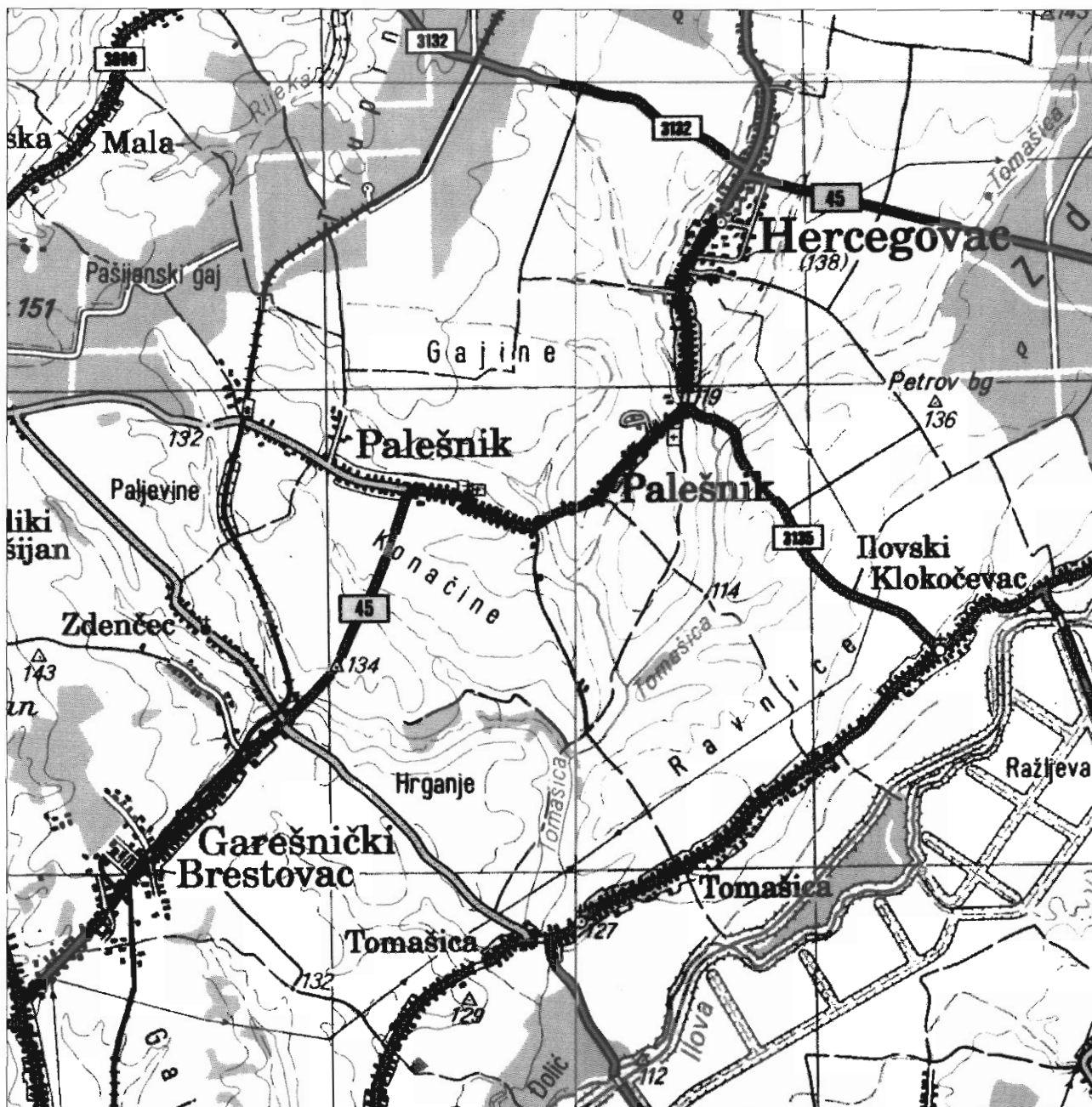
Sl. 2. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Garešnica 47), koji prikazuje prostor sjeverno od današnjeg sela Podgarića, u kojem se nalazio srednjovjekovni posjed Kamenica "sinova Ivana zvanog Horvat": 1. današnje selo Podgarić; 2. položaj srednjovjekovnog Garića, danas toponim Grič grad / Garić grad; 3. izvor Kamenovac; 4. selo Ruškovac (Hrusouch, 1378.); 5. gornji tok potoka Šimljane, koji je vrlo vjerojatno istovjetan srednjovjekovnoj Kamenici; 6. selo Šimljana; 7. selo Šimljanica; 8. donji tok potoka Šimljane; 9. selo Šimjanik u čijem sjevernom susjedstvu izvire potok Šimljana

Sl. 3. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Sirač 49) koji prikazuje bližu okolicu današnjeg sela Dobra Kuća istočno od Daruvara i sjeveroistočno od Sirača: 1. današnje selo Dobra Kuća; 2. toponim Gradina – srednjovjekovna utvrda Dobra Kuća

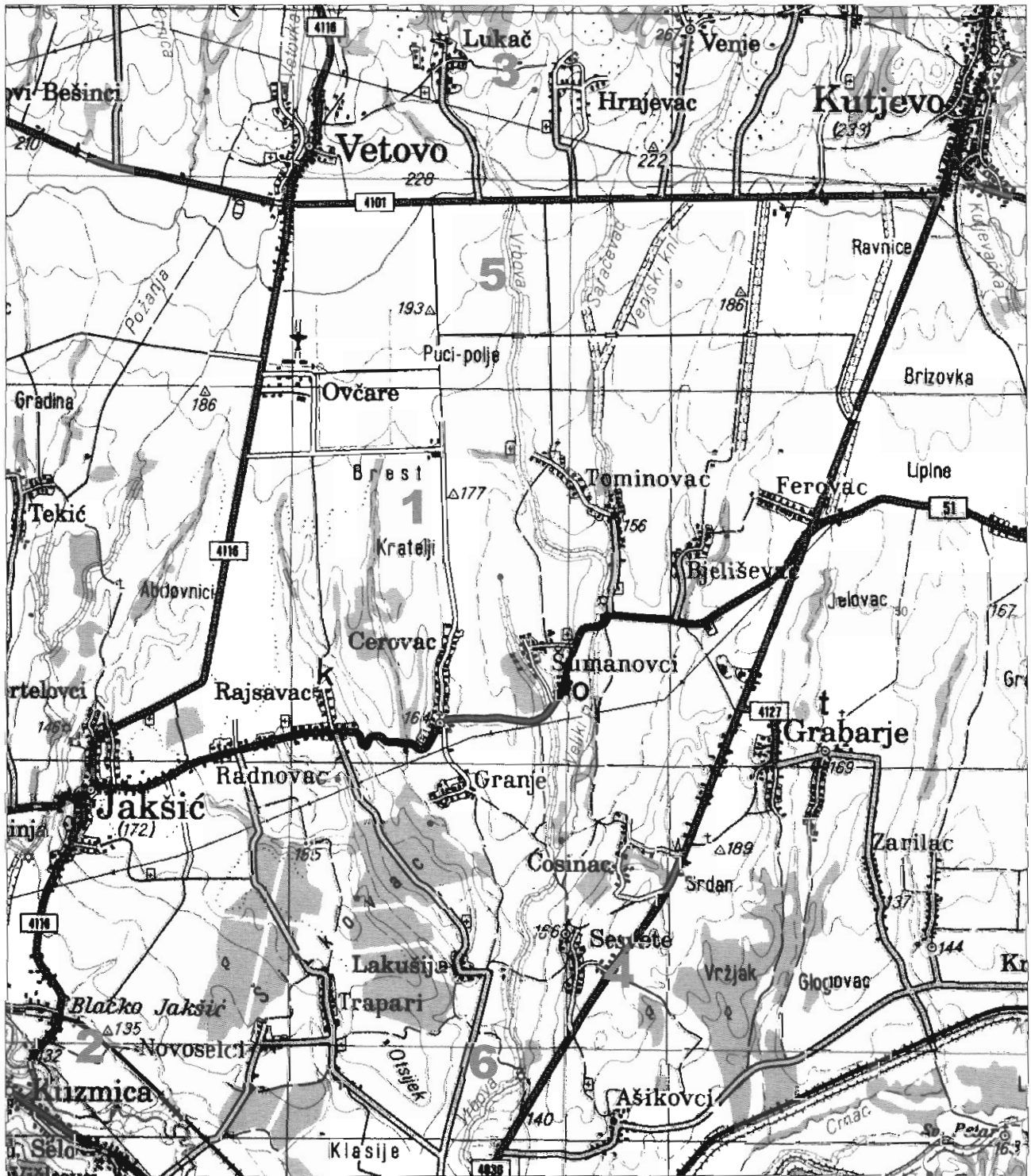
Sl. 4. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Velika Gorica 44) koji prikazuje dio Turopolja jugoistočno od Velike Gorice: 1. selo Rakitovec; 2. selo Kuće; 3. potok Obdina; 4. potok Vranić; 5. donji tok potoka Koravca pri njegovu ušću u rječicu Bunu; 6. gornji tok potoka Koravca u blizini njegova izvora kod Kravarskog; 7. vrh Glože kod Kravarskog

Sl. 5. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Garešnica 47 / Daruvar 48) koji prikazuje bližu okolicu današnjeg sela Palešnika, odnosno srednjovjekovne Paližne / Palične

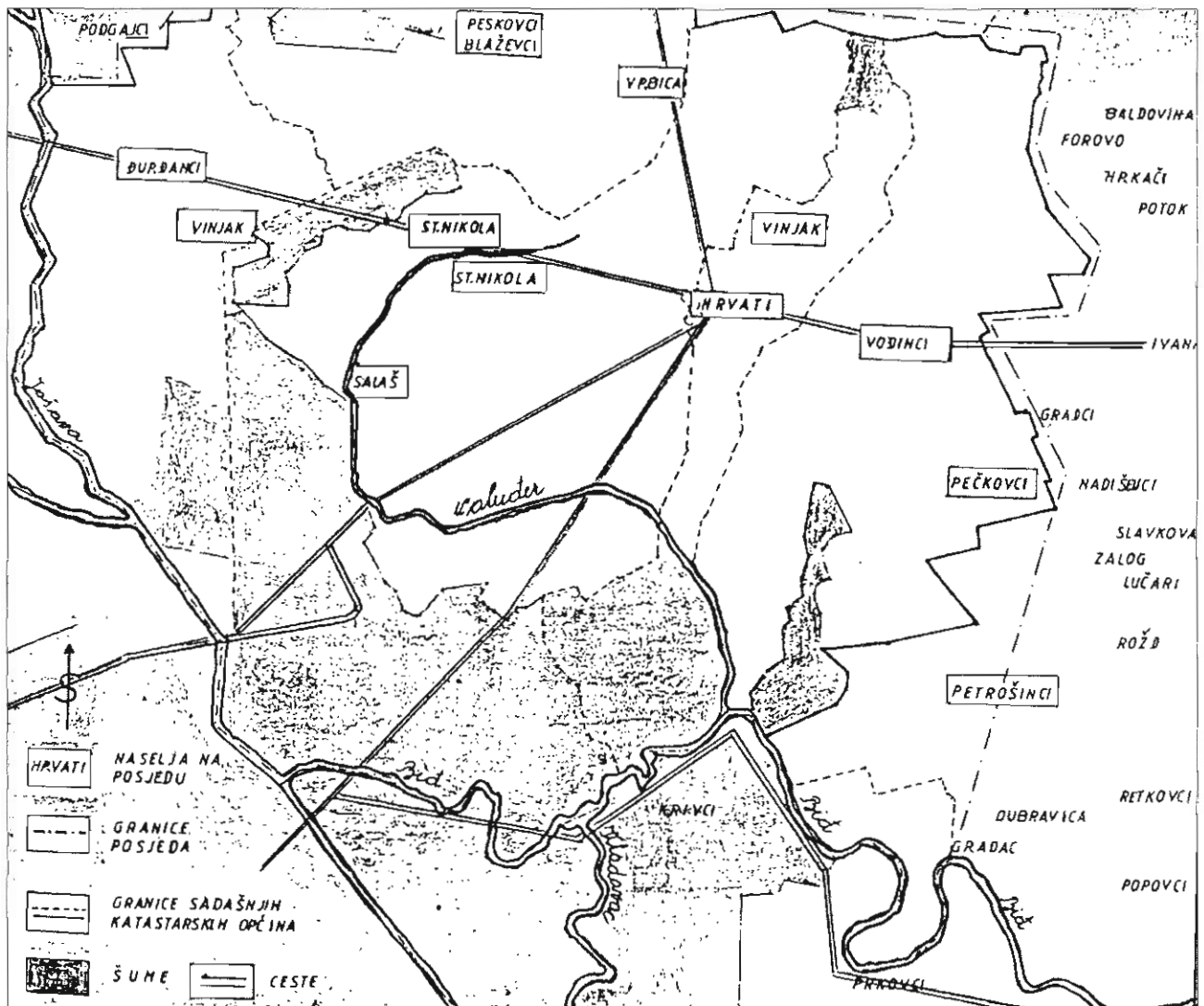
Sl. 6. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Jastrebarsko 42) koji prikazuje zapadni dio jaskanskog prigorja: 1. današnje selo Domagović; 2. današnje selo Malunje; 3. gornji tok potoka Malunja; 4. donji tok potoka Malunja; 5. današnje selo Volavje; 6. današnje selo Črnilovec; 7. donji tokovi potoka Volavčica i Struga (Suha)

Sl. 7. Detalj topografske karte mjerila 1 : 100.000 (Veliki atlas Hrvatske, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., Pleternica 42) koji prikazuje istočni dio Požeške kotline: 1. toponim – zemljište Kratelji u sjevernom susjedstvu sela Cerovca, koje vrlo vjerojatno odgovara iščezlima *H(o)rvatima srednjovjekovne Požeške županije; 2. današnje selo Kuzmica, odnosno nekadašnja Orljavica; 3. selo Lukač kraj Vetova; 4. današnje selo Sesvete; 5. gornji tok potoka Vrbova; 6. donji tok potoka Vrbova

Sl. 8. Približan prostor srednjovjekovnog posjeda *Hrvati na suvremenoj topografskoj karti mjerila 1:25000 (Stari Mikanovci 376-3-1): 1. – mogući položaji *Hrvata (a - Damića gradina u središtu starih Mikanovaca, b - prostor oko srednjovjekovne crkve Sv. Bartola u Novim Mikanovcima, c - toponim Šamac na jugozapadnom rubu današnje Vrbice); 2. toponim / zemljište Paskovac sjeverno od današnjih starih Mikanovaca = Balasfalua alio nomine Peskowcz (1395.) Passakovcz (1477./78.); 3. Stari Mikanovci = *Sv. Nikola, Zentmiclos (1395.); 4. Đurdanci = Guresfalua (1395.), Gywrincz (1477./78.); 5. Vođinci = Voginch (1395.), Vagyincz (1477./78.); 6. toponim / zemljište Petruševci kraj današnje Vrbice – ? Petrusfalua (1395.), Petrosyncz (1477./78.); 7. toponim Selište južno od Đurđanaca – ? Zeulews (1395.), 8. toponim Stara Vrbica - ? položaj srednjovjekovne Vrbice

Sl. 9. Posjed Hrvati prema Š. Frkoviću

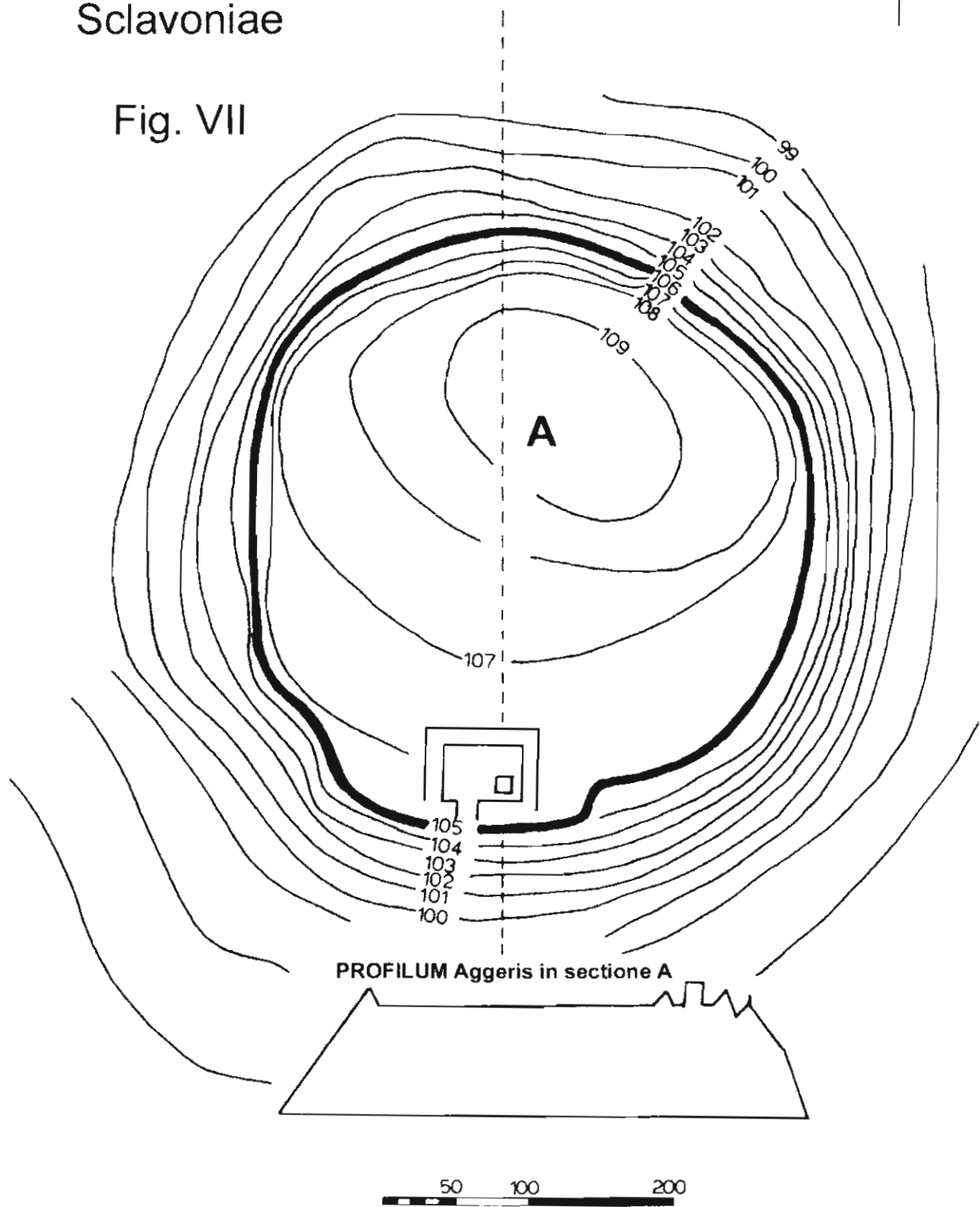

Sl. 10. Pogled na Damića gradinu u St. Mikanovcima s južne strane

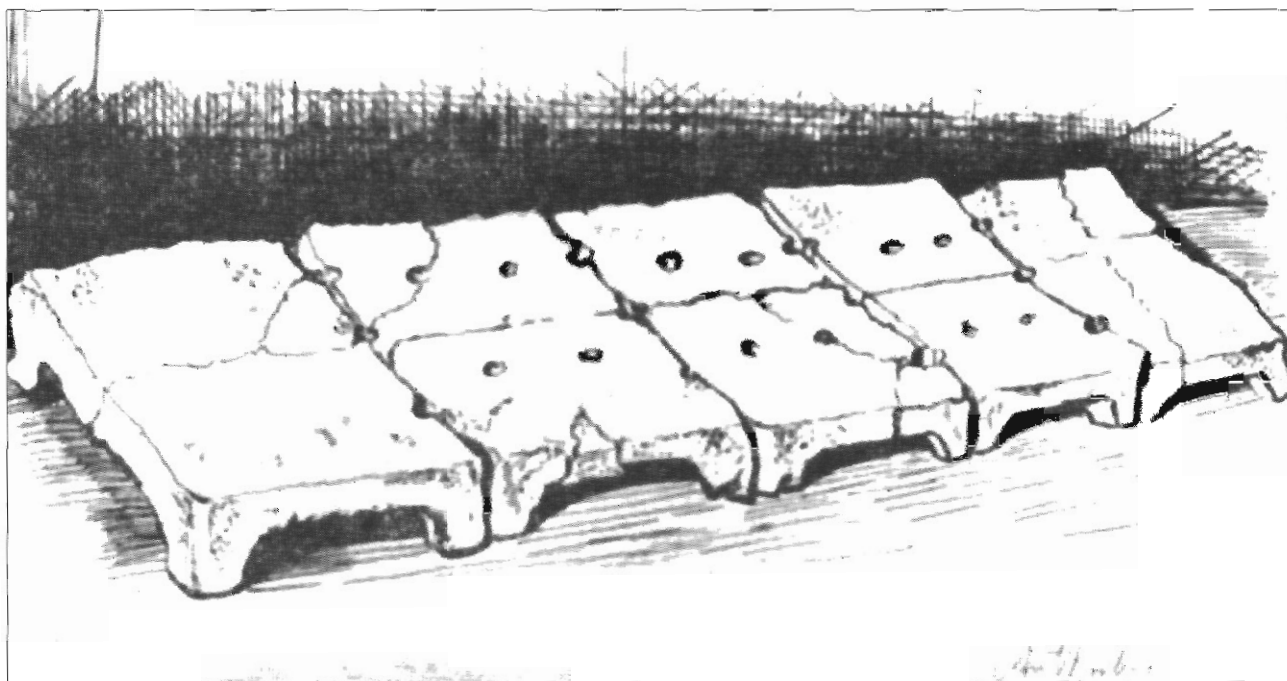
Agger antiquus
in
MIKANOFITZI
pago
Sclavoniae

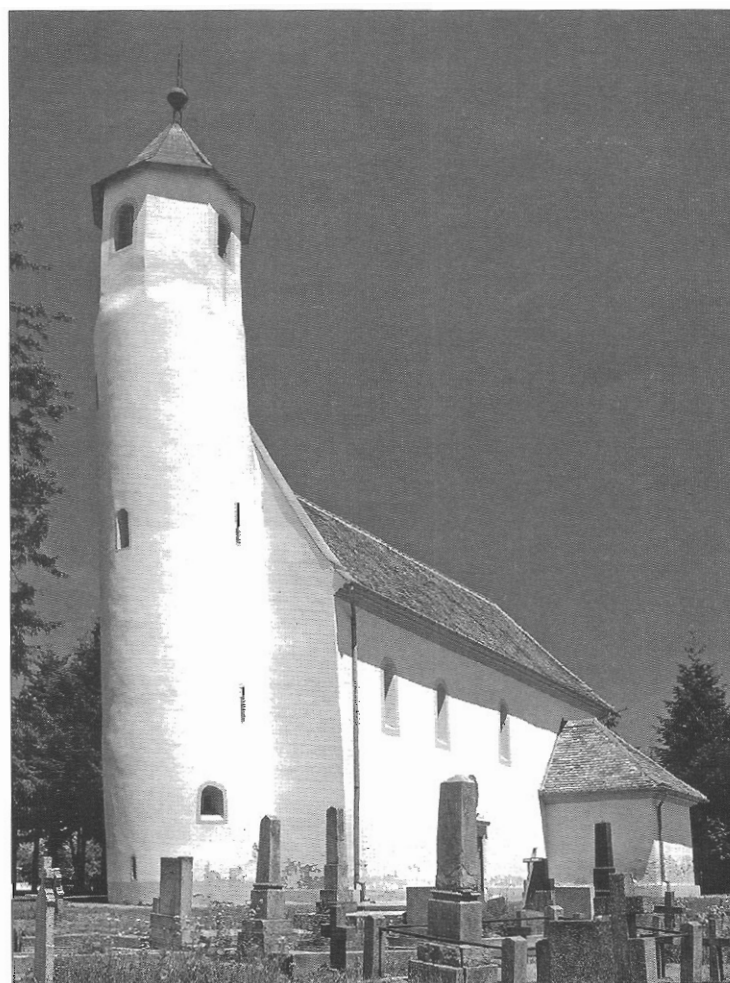
Fig. VII

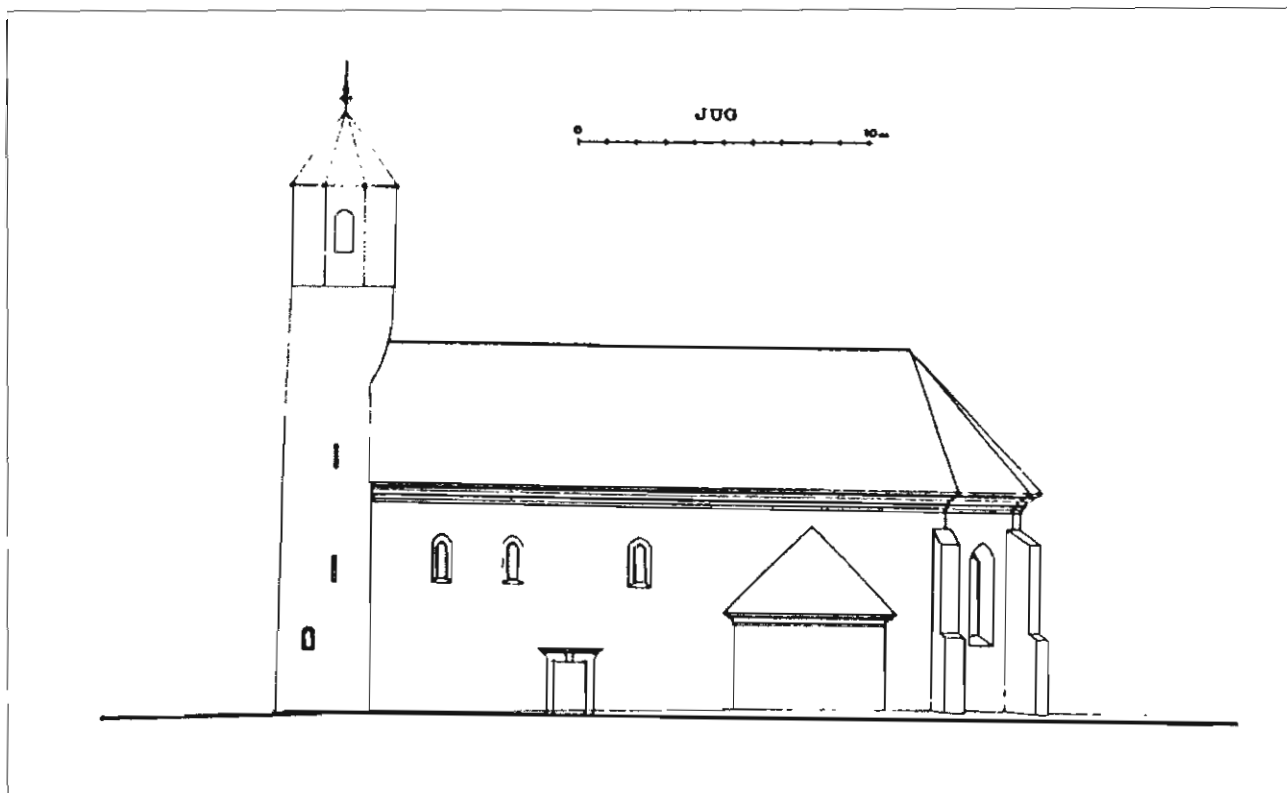
Sl. 11. Marsiglijev tlocrt Damića gradine iz 1726. godine

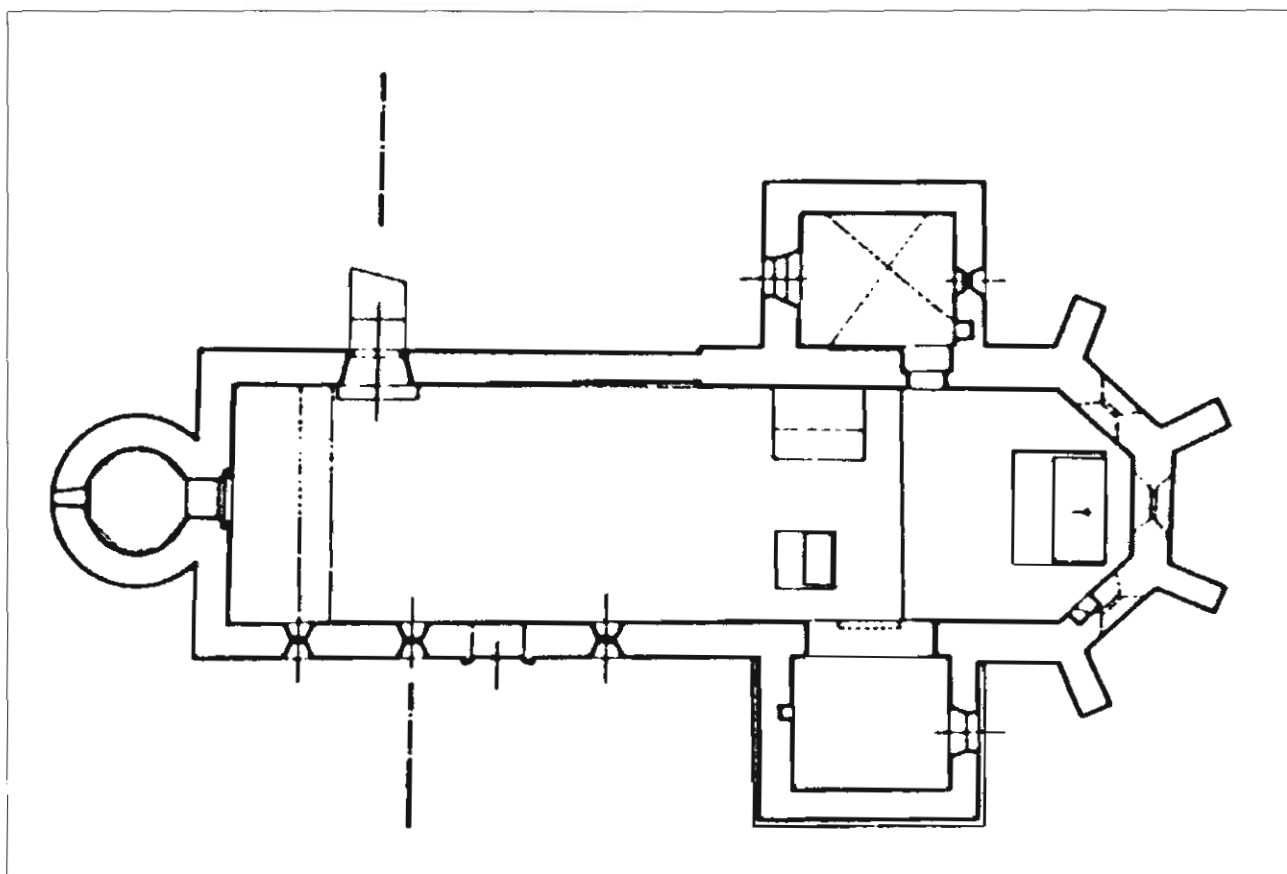
Sl. 12. Crtež opeka iz rimskoga groba nađenog 1963. godine na mikanovačkom Paskovcu

Sl. 13. Crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima

Sl. 14. Crtež crkve sv. Bartola u Novim Mikanovcima – pogled s juga

Sl. 15. Tlocrt crkve sv. Bartola u Novim Mikanovcima